

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ НА ПРИКЛАДІ „ДНЯ ПЕРЕМОГИ“ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ

Troha, Domagoj

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:432133>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
Ivana Lučića 3, ZAGREB

DOMAGOJ TROHA

DIPLOMSKI RAD

**PROBLEMATIKA PRIJEVODA KNJIŽEVNIH DJELA NA
PRIMJERU „DANA POBJEDE“ OLEKSANDRA IRVANECA**

Mentor: dr. sc. Dariya Pavlešen

Zagreb, 2021.

Загребський університет
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ВІДДІЛЕННЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ І ЛІТЕРАТУР
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
Івана Лучича 3, ЗАГРЕБ

ДОМАГОЙ ТРОХА

ДИПЛОМНА РОБОТА

**ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ НА
ПРИКЛАДІ „ДНЯ ПЕРЕМОГИ“ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ**

Керівник: д-р наук Дарія Павлешен

Загреб, 2021.

University of Zagreb
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EAST SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES
UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE
Ivana Lučića 3, ZAGREB

DOMAGOJ TROHA

MASTER'S THESIS

**TRANSLATIONAL PROBLEMS OF LITERARY WORKS ON
THE EXAMPLE OF “VICTORY DAY“ BY OLEXANDR
IRVANETS**

Mentor: Dariya Pavlešen Ph.D.

Zagreb, 2021.

Зміст:

1. Вступ.....	1
2. Олександр Ірванець	3
3. Бу-Ба-Бу	5
4. Твір: День Перемоги.....	6
4.1. Оригінал.....	6
4.2. Переклад	19
5. Аналіз твору	33
6. Проблеми перекладу.....	38
6.1. Переклад й перекладознавство	38
6.2. Еквівалентність.....	39
6.3. Сленг і жаргонізми.....	40
6.4. Суржик	41
6.5. Макаронізми	44
7. Висновки.....	48
8. Джерела:.....	50

1. Вступ

Переклад та аналіз літературних творів та наукових праць з української мови на хорватську – традиція, яка роками плекається на Філософському факультеті в Загребі. Плеяда хорватських та українських науковців, викладачів та перекладачів створила низку перекладів поетичних, прозових і драматичних творів, які гідно представляють українську літературу хорватським читачам: А. Менац, А. Флакер, Й. Ужаревич, Д. Доротич Сесар, Р. Тростинська, Ю. Лисенко, Д. Пешорда, А. Дуганджич, Д. Кличек, Й. Ралашич, Є. Пащенко, С. Гралюк, О. Тимко, Т. Фудерер, Д. Павлешен та багато інших. Студенти та випускники Кафедри української мови та літератури Загребського університету своїми перекладами також долучаються до цієї благородної справи: Д. Ділл, С. Радущіч, П. Мікац, Т. Палещак, Ф. Баданяк, К. Барач, А. Вунак, С. Сабляк, А. Юріч, М. Месіч, М. Стіч та інші численні молоді україністи додали свої роботи до великої колекції українсько-хорватських перекладів. Також, у рамках бібліотеки *Ucrainiana Croatica*, при Кафедрі української мови і літератури, студенти і викладачі загребської україністики з української мови на хорватську переклали низку наукових праць українських та іноземних вчених. Твори Олександра Ірванця і раніше перекладалися на хорватську мову. Можемо виділити переклади *Pet kazališnih komada* (2010) і *Tri autora* (dramska zbirka, 2015) А. Павлешина та переклад роману *Liebenkraftova bolest* (2015) А. Дуганджич і Д. Павлешен. Дана дипломна робота є продовженням цієї давньої традиції.

Темою даної дипломної роботи є проблематика перекладу літературних текстів, труднощів які виникають при перекладі суржику та жаргону з української на хорватську мови, на прикладі твору *День Перемоги* Олександра Ірванця. Проблема, яка буде розглянута в цій роботі, полягає у пошуку правильного еквіваленту при перекладі суржику та жаргону. Питання на які намагатимемось дати відповідь: Як перекласти суржик? Як перекласти жаргон? Чи завжди існує відповідний еквівалент у мові, на яку він перекладається? Дипломна робота спробує знайти рішення та відповісти на ці запитання. Робота вестиметься над перекладом оповідання *День Перемоги* та розглядатиметься переклад частини твору, написаної нелітературною мовою. Метою даної дипломної роботи є вирішення, на прикладі твору вказаного вище, проблеми перекладу суржику та жаргону з української мови на хорватську. Вирішення проблеми

полягає у виборі відповідних еквівалентів, щоби втрата сенсу була якомога меншою, або іншими словами, щоби втратити якомога менше нюансів значень під час перекладу.

Перша частина дипломної роботи – це короткий вступ до теми та проблеми перекладу. Друга частина роботи базуватиметься на висвітленні короткої біографії поета та його письменницької діяльності в літературній групі *Бу-Ба-Бу*. У третій частині роботи будуть представлені оригінал та переклад твору *День Перемоги*. Четверта частина роботи – це аналіз оповідання *День Перемоги* з метою – підкреслити важливість пошуку відповідних еквівалентів у перекладі. П'ята частина роботи присвячена проблематизації перекладу нелітературних форм суржику та жаргону. Шоста частина роботи – це короткий висновок. Наприкінці дипломної роботи подається список використаних джерел.

2. Олександр Ірванець

Олександр Ірванець, український поет-постмодерніст та представник карнавальньо-провокативної течії постмодернізму в українському письменстві, народився 24 січня 1961 року у Львові. Виростав у Рівному. Закінчив 8 класів Рівненської загальноосвітньої школи № 18 (1976), Дубенське педагогічне училище (1980) та Літературний інститут імені Горького (Москва, 1989). Після випуску із педагогічного училища кілька років вчителював (1980-ті роки). В своїх творах він грається штампами й стереотипами кітчевої культури. Драматургія Олександра Ірванця, на думку Василя Габора, позначена нестримною дотепністю, в'їдливою іронією та дошкульним сарказмом, а за ними несподівано ніжною, пронизаною глибоким смутком лірикою (Історія української літератури 2017: 475)

Одночасно з навчанням в Дубенському педагогічному училищі, О. Ірванець відвідував літературну студію при місцевій районній газеті, а свою творчість почав з епіграм на однокурсників та викладачів педучилища. Друкуватися почав у районній газеті влітку 1979 р. Після закінчення педучилища (1980) працював учителем на Поліссі, служив у війську. У 1983-1989 рр., учителюючи у середній школі Рівного, навчався на заочному відділенні Літературного інституту ім. М. Горького (Москва) (Історія української літератури 2017: 476).

Активно працював на телебаченні (5 канал), в Українському центрі культурних досліджень, викладав у Національному університеті *Острозька академія* на відділенні *Літературна творчість* курси *Теорія і практика драматургії* та *Специфіка письменницької праці*. З 2000 р. член журі театрального фестивалю сучасної п'єси *Вісбаденське біснале* (Німеччина; до 2002-го року у Бонні, а з 2004-го року у Вісбадені, земля Гессен).

О. Ірванець – чи не єдиний український письменник, який пише якісну політичну сатиру. Перша поетична збірка О. Ірванця *Вогнище на доці* побачила світ під однією обкладинкою з *Бурштиновим часом* В. Неборака (Львів: Каменяр, 1987). З-під його пера вийшла ще низка видань: *Тінь великого класика* та інші вірші (1991), *Вірші останнього десятиліття. 1991-2001* (2001), *Любїть: Вірші з трьох книг і з-поза них* (2003), *Преамбули і тексти* (2005), *П'ять п'єс* (драматургічні твори, 2002),

Лускунчик 2004 (п'єси і вірші, 2005), *Очимимря* (повісті та оповідання, 2003), роман *Рівне/Ровно (Стіна)* (2002, 2006), *Сатирикон – XXII* (два романи, повість, оповідання й вірші, 2011), *П'яте перо* (вибрана есеїстика, Луцьк: Твердиня, 2011), *Пісні війни: вірші останніх років* (Київ: Дух і літера, 2014), роман *Харків 1938* (Київ: Laurus, 2017) (Історія української літератури 2017: 476).

О. Ірванець перекладає з білоруської, польської та російської мов. У його перекладі вийшли окремими книгами твори Василя Бикава *Ходільці* (2005), Уладзімера Арлова *Реквієм для бензопилки* (2005), Яноша Корчяка *Молитви для тих, котрі немоляться* (2004), Григорія Остера *Шкідливі поради* (2002) та *Задачник* (2002). Переклав українською п'єси Гюго Клауса (Бельгія) *День свободи, день кохання (П'ятниця)* (поставлена у Молодому театрі режисером Дмитром Лазарком у 1997 р.), Януша Ловацького (Польща) *Четверта сестра* (поставлена у Молодому театрі режисером Станіславом Мойсеєвим у 2007 р.), Марти Залі (Латвія) *Земельний податок (Всі ми киці і коти)* (Історія української літератури 2017: 474).

Його п'єси, перекладені німецькою, французькою, англійською, польською, хорватською мовами, ішли в театрах Штутгарта і Лейпцига, Алма-Ати і Кракова, друкувалися у часописах *Czas Kultury* (Познань, Польща) та *Forum* (Загреб, Хорватія). Отже, він упевнено репрезентує українську драму за кордоном (Історія української літератури 2017: 477).

3. Бу-Ба-Бу

17 квітня 1985 р. у Львові було засновано молоду групу письменників під назвою *Бу-Ба-Бу*, яка своїм жартівливим та іронічним підходом до творчості порадувала та здивувала (або ж вжахнула) українське суспільство. *Бу-Ба-Бу* заснували три поети – Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець, які своїми метафорами, поетичними прийомами та іронією стали неординарним культурним явищем на тогочасній літературній сцені. Створення цієї поетичної групи вважається початком нового періоду в українській літературі.

Їхня творчість, поезія, згодом і проза виступала як своєрідний постколоніальний проєкт націотворення, була створена для мас людей, які прагнули правди, і свідчила про відмову від радянської естетики та селянської традиції. У своїх творах вони створили світ, перенасичений елементами карнавалізації, гри, необароко, бурлескних та травестійних мотивів. Їхня поезія – це протест проти імперії, їхні герої – діти злих часів, а мета – духовна свобода сучасної людини.

Найвідоміші літературні твори представників *Бу-Ба-Бу*: романи *Рекреації*, *Перверзія*, *Московіада*, *Тасмниця*, *Лексикон інтимних міст*, *Радіо Ніч* (Ю. Андрухович), романи, п'єси та оповідання: *Вогнище на дощі*, *Рівне/Ровно*, *П'ять п'єс* (О. Ірванець), *Alter ego*, *Розмова зі слугою* (В. Неборак) (Історія української літератури 2017: 25).

4. Твір

4.1. Оригінал

День Перемоги

*Усім великим перемогам
і їхнім переможцям присвячую*

Автор

* * *

Була п'ятниця, восьме травня. Западав ясний, погожий вечір, свіжий і зоряний. Марко з Яном сиділи під парасольками вуличного кафе, допиваючи вже по третій гальбі пива.

Вони заприятелювали порівняно недавно – трохи понад рік тому, на засіданні літературної студії при редакції міської молодіжної газети. Обоє виявилися зволенниками поезії, тож і зараз, присьорбуючи пиво, вели ту саму нескінченну розмову, яка тривала поміж ними вже понад рік.

– Ну добре, української літератури нема. Усі ті тичини-сосюри давно повимирали. Та й що вони писали!.. – запально-запитально колошкався Ян. – Друге діло – російська література. Особливо – Поезія.

– Поезія – це завжди інша річ. Чи „друге діло“, як ти ось щойно сказав, – багатозначно підтакнув Марко й одним духом допив своє пиво. Подивившись у порожню гальбу, він раптом народив пропозицію: – Слухай, а як стосовно того, щоби полірнути?

– Що полірнути? – Ян, занурений у свою викривально-похвальну промову на честь поезії, не одразу захопив зміну теми. – А, полірнути? Чом би й ні?

У пожежній частині, де Марко заробляв свій хліб насущний художником-оформлювачем, саме сьогодні видали премію за перший квартал. Марко вже встиг купити в пенсіонера біля вокзалу томик Теккерея в доброму стані, тому тепер він не почувався зобов'язаним доносити додому й усю решту грошей. Дружині ж завжди можна сказати, що премію зрізали. Тож він помахом руки підкликав офіціанта й рішуче замовив пляшку портвейну.

Коли важка червона рідина солодко й повільно потекла стравоходами, Ян зробив було спробу повернутися до попередньої теми.

– Але й у російській поезії все не так просто. Ось я, наприклад, ціную Йосипа більше, ніж усіх тих жень, андрюш і робертів, разом узятих. Занадто багато вони про червоні прапори писали...

Марко, не маючи що заперечити (та й не особливо бажаючи заперечувати), лише кивнув головою й удруге приклався до склянки, у якій передбачливо залишив на два пальці вина. А Ян саме тим часом (часом Маркового ковтка) несподівано й раптово загубив нитку розмови. Він подивився на пляшку таким запитально-благальним поглядом, якого важко було не зрозуміти, і, коли Марко хлюпнув із неї до склянок, Ян швидко вхопив свою, підніс її до вуст та, замість перехилити напій, раптом запитав:

– Скажи, а звідки вони беруться?

– Хто – Вони? – Марко не зрозумів запитання. – Поети?

– Та ні. Ветерани, – притишивши голос до гучного шепоту, вів своєї Ян.

– Як це – звідки? – і далі плутався Марко.

– Зараз поясню, – пообіцяв Ян, цокнувши склом об скло. Друзі випили, перевели подих, і Ян продовжив. – От я сьогодні вранці їду до бібліотеки, коли в тролейбус на Театральній площі заходить ветеран. Невеличкий такий сивий дідок, орденів на ньому ось так от, – Ян провів ребром долоні собі по талії, нижче рівня столу, там, де Марко й не побачив, тільки вгадати міг. – І він так владно, так жорстко подивився на всіх нас, хто їхав у тому тролейбусі: „Ану, хто мені тут місцем поступиться?“, що одразу троє чи четверо людей встало. Він тоді сів, іще раз нас усіх поглядом обвів і поїхав собі...

– Ну і що тебе тут дивує? – запитав Марко й знову хлюпнув до склянок. – Завтра ж цей, День Перемоги.

– Так! – Ян перейшов уже на тихий шепіт, хоча окрім них у радіусі метрів десяти не було жодного відвідувача, лише понурий офіціант бовванів оддалік у дверях. – У тому то й уся річ. Скажи, чому їх не видно в інший час, протягом року? Ні влітку, ні восени, ні взимку?

– Гм, цікаво... – Марко замислено подивився в склянку й доливав ще потроху, спершу собі, потім приятелів. – Якщо чесно, то я теж колись думав над цим. Давай!.. Цього разу портвейн уже пройшов плавно й нечутно, лишивши по собі тільки гіркувату солодкавість у горлах. Сковтнувши слину, Марко продовжував:

– Як мені ще було років десять-дванадцять, до нас у школу теж часто приводили цих, ветеранів. Я тоді дивився на них і думав: „Коли я стану дорослим, вони вже всі повмирають, і моє покоління буде пишатися тим, що бачило ще живих учасників тієї війни“.

Ян подивився на Марка впритул і нервово гикнув. Марко кивнув, неначе зрозумівши це гикання:

– А тепер ось мені вже сорок два, а я й далі щороку бачу їх у травні, на парадах. І бачитиму ще, за рік, за два, за п'ять. Спершу мені просто здавалося, а зараз я вже переконаний: я проживу своє життя, помру, а вони все йтимуть і йтимуть на тих своїх парадах.

Запанувала пауза. Ян замість відповіді простягнув руку через стіл і сам розлив пляшку до кінця. Вийшло майже по повній склянці. Друзі ніби за командою піднесли склянки й зробили по ковтку. Ян аж закашлявся: слова лізли з горла назустріч алкогольному напоєві.

– Слухай, а ти ніколи не замислювався, може, вони й справді вже померли?
Марко підвів на нього очі.

– А давай перевіримо...

* * *

Друзі розраховалися, тобто розраховався Марко. Ян був таки вийняв із кишені п'ятірку, але старший товариш зверхнім жестом руки зупинив його: облиш. Він дав понурому офіціантові п'ятдесятку і, щоб було без здачі, показав на пляшку коньяку місцевого розливу, яка сиротливо стояла в скляній стінці бару серед горшок і портвейнів:

– А це нам із собою. І пару бутербродів, тих, із оселедцем.

Цвинтар у їхньому місті був не далеко і не близько. Марко з Яном перебігли вулицю, заскочили до порожнього, чи й не останнього, тролейбуса, не компостуючи квитків, проїхали п'ять або й шість зупинок і, вийшовши в темряву, котра дедалі густішала, перетнули ще дві паралельні вулиці, уже переважно приватної забудови. Металева хвіртка, яка служила бічним входом на кладовище, виявилась відчиненою – Вона лише тихенько рипнула, коли двоє друзів протиснулися крізь неї і спинилися.

– Ну і що тепер? – запитав Ян здушеним голосом.

Неначе у відповідь, десь у приватному секторі хрипко прокукурикав півень. Його крик не злетів угору й не був підхоплений іншими півнями. Та й чи були на цій міській вуличці інші півні?

Марко примружив очі, поправив окуляри і, притискаючи до грудей пляшку, рушив уперед стежкою поміж могилами. Ян, боязко шулячись і озираючись, поплентав за ним.

Хвилини за десять вони вибрели на центральну алею цвинтаря, порівняно широку й освітлену двома слабенькими блідими ліхтарями. Сюди, на алею, теж виходили могили, але вони були привітнішими, ніж ті, у глибині цвинтаря. Акуратно обкопані, доглянуті, із вінками й живими квітами в пляшках з-під кефіру та в майонезних слоїках.

– Тут лежать гідні люди, – промимрив Марко, пробираючись ближче до світла. Повз могили двох міських голів, чії чорні гранітні голови суворо дивились у темряву з дорогих постаментів, повз могилу директора театру й головного лікаря міського шпиталю друзі нарешті вийшли до лавочки, яка самотньо стриміла під дальнім ліхтарем. Роззирнувшись і змахнувши невидиму куряву з дощок, Марко сів, затиснувши між колінами пляшку. Алюмінієва закрутка тричі тріснула в його пальцях.

– Пий, – простягнув він пляшку Янові.

Той узяв, зробив ковток, скривився.

– Як? Нормальний? Чи палений? – Марко, не чекаючи відповіді на своє питання, забрав пляшку, пригубив, потім зробив одразу два більших ковтки. – Нормальний! Х-ху...

Десь за деревами, у невидимому звідси приватному секторі, самотньо завив пес. Ян боязко озирнувся, утягнув голову в плечі.

Марко підбадьорливо ляпнув товариша по спині й раптом завмер. Неподалік почувся дивний, незрозумілий звук. Це був скрегіт, але не гучний, не різкий, а глибокий, немов потамований шаром чогось м'якого. Вати? Чи – землі?

Друзі інстинктивно нахилилися, притиснулись один до одного й повернули голови в той бік. Спершу нічого не було видно, але потім у темряві за рядами могил таки вдалося розгледіти хаотичний, уривчастий рух.

Це був старий чоловік із зеленкуватим обличчям і ріденьким волоссям, що щільно обліплювало йому череп. Одягнений він був у мундир підполковника з червоними петлицями танкіста. Ліва рука в нього висіла вздовж тіла майже нерухомо, але правою підполковник досить управно обтріпував із кітеля землю, яка налипла на поли. Худі й тонкі пальці його долоні були заляпані воском, що прилип до нігтів.

– Ей, ребята! – він через могильну огорожу помахав Маркові з Яном усе тією ж правою рукою. – З наступаючим празднічком вас!

– Дякуємо... Вас також... – Промимрив Марко. Ян кивнув, приєднуючись.

– Тут наших нікого не віделі? – запитав у них підполковник, дивлячись глибоко запалими очима, немов і не на них, а кудись у глибину темряви. Марко тільки знизав плечима у відповідь.

– Ну ладно... – Військовий повернувся їй, далі обтріпуючись, побрів кудись ліворуч між могилами. Друзі проводжали його поглядами, все ще не вірячи побаченому. Ян дрібно-дрібно цокотів зубами. Марко підніс йому до рота пляшку й улив ковток коньяку. Ян тільки вдячно кивнув і обхопив свої лікті долонями. Його усього тіпало частим дрібним дрожем.

Далі по алеї одна з центральних могил і собі заскреготіла глухо й невиразно. Підполковник прискорив кроки в той бік. І саме вчасно – із-під плити повільно підвелася висока, ставна постать у мундирі з широкими лампасами й великими золотими зірками на погонах.

– Товаріщ генерал! – підскочив до нього танкіст, відстовбурчуючи догори неслухняну правицю. – Підполковник Панкратов на торжественне построєння прібил первим!

– Вольно! – промуркотів генерал, і собі обтріпуючи мундир. – Не спешите, падполковнік. Хотя усєрдіє похвальное.

Обоє військових вийшли на центральну алею. Тепер було помітно, що земля прилипла не тільки до кителів, але й до штанів, гарних генералових, із лампасами, і під-полковникових, вужчих, скромніших. Черевики в обох теж були добряче побруджені, хоча не грязюкою, а курявою. Тож спершу генерал, а за ним і підполковник обережно потупали ногами, обтрушуючи пилюгу.

– Бачиш... Ти таки не помилився... – прошепотів Марко їй пожадливо ковтнув із пляшки. Ян простягнув руку, яка тремтіла, їй, обливаючись, також зробив великий ковток.

А глухуватий скрегіт уже долинав із різних боків, зблизька й здалеку. То там, то там гупала об землю кам'яна плита, і чергова постать у мундирі, обтріпуючись, зводилася з-під неї.

Мерці підтягались до генерала й підполковника, рапортували про своє прибуття, а потім продовжували обтріпуватись, уже потроху шикуючись у якусь не вельми струнку шеренгу вздовж центральної алеї. Ян із Марком усе сиділи нерухомо на лавці. Та на них і не дуже звертали увагу. Розмови, які вели померлі між собою, переплітались у широке й не до кінця збагненне полотно:

– От харашо як вокруг!.. Весна, все позеленело! Недаром весной победу здобули!

– Ти шо лі її здобував? Да тобі ж у сорок п'ятом чотирнадцять літ стукнуло, Іван Миронич! Ти ж воєнруком всю жизнь проработав у школі, пацанов учив протівогаз одівать!

– Ну і шо ж, і ето тоже нада! Готовив будущих зацітніків. Чи ви щось імеєте протів, Михаїл Петрович? Ілі я віноват, шо од вас молодший?

– О, диви, Семенівна вилізла! Ти ж наша подруга боевая, і мати, і сестра, і жена!

Поміж огорожами могилок пробиралася, накульгуючи, старенька бабця в довгій чорній спідниці й плюшевому жакеті, на якому трьома низками косо стриміли орденські планки.

– А де ж самі награди твої? Дітям у наследство оставила?

Семенівна зупинилася, сперлась на хвіртку біля однієї з могил і прошамкала у відповідь:

– Да награди мої Вітька, внук младший, іще в дев'яносто первом вивіз у ету Польшу, котору ми з вами, Петровичу, освобождалі, і там зміняв на часи електронні, китайського производства.

– Та ви шо? От негодяй! І як так можна!.. – обурено розвів руками Петрович. Від різкого руху одна рука в нього неприродно вигнулась у лікті назовні, і він обережно засунув її до кишені кителя. А Семенівна продовжувала пояснювати, пробираючись вузькими проходами між гробами:

– Так він же тих часів привіз тоді неміряно, цілих два мішка. З тими часами півгорода ходило. І ті три кіоска на базарі, які він січас держить, вони од тих часів началися. То разве ж мені жалко?

Марко здригнувся й обережно перевів погляд на свій годинник. „Casio“ показував пів на третю. Ян, спершись на його плече, вже не тремтів, а сидів у якомусь закам'янінні. Марко майже силоміць розціпив другові зуби й улив туди кілька грам коньяку. Із того, що на Яновому горлі смикнувся борлак, було зрозуміло, що життя у його тілі ще жевріє. Марко обережно підніс пляшку до рота й відпив сам.

Тим часом Петрович, який, вийшовши на світло, виявився майором-зв'язківцем, товстим і лисим, подивився в бік Марка з Яном і неначе сам до себе, але досить голосно промовив:

– А в них же тут зараз єсть магазіни і кіоски еті, як їх... круглосуточні! Чуєш, Семенівна, а твій внук часом не таким кіоском завідує?

– Не, він курточками і штанами торгує, – уже зовсім близько від нього відгукнулась Семенівна. – У нього вночі закрито.

– А-а-а, і то правда... – Петрович явно натрапив на близьку й важливу для себе тему. – Да й денег цих сучасних навряд лі в кого найдеш. Вони ж, родня, перед тим, як хоронить, усі кармани обшарять!..

Той, кого він називав Мироновичем, невисокий вузькоплечий мрець у мундирі невизначеного роду військ із погонами старшого лейтенанта, стоячи трохи віддалік, розвів руками й знизав плечима. Ці рухи вийшли досить дерев'яними, проте Петрович міняти тему не хотів.

– От у нас пару лет назад тут виліз учасник Октябрської революції. Йому в ноябрі положено, але він день перепутав чи, може, і нарошно. Воно ж приємніше весною вилізти. Так у нього, сліш, Миронич, у нього в підкладу піджака золоті царські п'ятюрки зашиті вказалися. Ото ми тоді погуляли!.. – замріяно вів своєї Петрович, помалу, крок за кроком, обережно наближаючись до лавки під ліхтарем. Марко притиснув Яна до себе, той від жаху опустив голову, дивлячись прямо під ноги, у темряву, ледь розбавлену блідим ліхтарним світлом.

Петрович якимось боком, низько й дрібно переставляючи ноги, неначе на протезах, дибував у їхній бік. Ян застогнав, а Марко сховав пляшку з коньяком під куртку.

– От сліште, молодіє люди, – здалеку почав Петрович, метрів зо п'ять не дійшовши до них. – Скільки зараз бутылка водки стоїть? В етих ваших нових деньгах?

Марко вичекав із півхвилини. Мрець зробив у їхньому напрямку ще зо три кроки, і не відповідати вже було неможливо. Намагаючись, щоб голос не тремтів, Марко прошепотів:

– Та гривень три-чотири...

– Е-е-е... Дорогуvато... – Петрович був уже кроків за десять. – Прейні рази були й по два, і по полтора гривні. Шо ж це таке, шо всьо дорожає...

Марко з Яном мовчали. Петрович також зупинився й неначе замислився, розв'язуючи в голові якусь складну задачу. Потім зробив іще два-три дрібненьких кроки й почав своєю правицею чи то мацати, чи масувати груди ліворуч, там, де серце. „Може, йому погано?“ – Майнула думка в голові в Марка і тут-таки зникла, затулена іншою: „Але як це мерцеві може бути погано?“ А Петрович тим часом поліз під вилогу кітеля й почав там незграбно нишпорити неслухняною правицею.

– Слушайте, молоді люди... – він копірився за пазухою, і Маркові робилося страшно від самої думки про те, що він зараз може звідти дістати. – А вот ви можете дать мені еті самі чотири-п'ять гривень... не за безплатно... а вот за ето, наприклад.

Він витяг руку з-за пазухи – там не було нічого. Але він тією самою рукою зняв із грудей ордена Червоної Зірки й простягнув його Янові, водночас прикручуючи двома неслухняними пальцями на хвостик круглу металеву заглушку, яку, вочевидь, і відстібав так довго з другого боку свого кітеля.

– Орден. Він гораздо дороже стоїть.

Ян, немов загіпнотизований, дивився на п'ятикутну металеву пластину, укриту червоною емаллю, потім узяв її лівою рукою, обережно двома пальцями. У той самий час праву долоню він запустив у кишеню штанів і видобув звідти п'ятірку – ту саму, якою намагався розплатитися в барі і яку повернув йому владним жестом Марко.

– Ось. Візьміть.

Мрець простягнув свою всохлу долоню, і Ян поклав туди банкноту, швидко-швидко, ще й відсмикнувши свою руку, щоб часом не доторкнутись плоть до плоти. Петрович зауважив це й усміхнувся вузькими, майже нерухомими вустами:

– Не нада, не нада бояться...

Він заховав п'ятірку до кишені й, повільно розвернувшись, пошкандибав у глибину центральної алеї.

А мерців тим часом прибувало й прибувало, їхня багатоголоса розмова вже загортала в своє полотно увесь цвинтар.

– Смотри-смотри, Мантюк показався! Ах ти ж тля бандеровская! Ти ж первих два года войны в поліцаях служив ілі там в лесу сідел. А потом, когда наши прийшли, так ти, как ні в чом не бивало, присоедінілся! Ану спрячя назад, зараза, а то закопаем второй раз!..

– О, Лазарь Мойсейович появился. Ти шо ж, за всю жизнь так вище майора й не дослужився? П'ята графа помішала?

Той, кого назвали Лазарем Мойсейовичем, виглядав іще майже живим: видно, його поховали нещодавно. Він мав пригнічений вираз обличчя зі стиснутими губами і великим, хоча й не гачкуватим носом. Майорський мундир сидів на ньому дещо неадекватно, але він, обсмикнувши його й майже не обтріпуючись від налиплої землі, твердо попрямував алеєю, туди, де стояв генерал. Високо піднімаючи ноги, які майже не згиналися в колінах, Лазарь Мойсейович відрепортував про своє прибуття, а потім,

делікатно взявши генерала під лікоть, відвів його вбік, ближче до ліхтаря. Марко вслухався й почув досить гучне шамкотіння:

– Сlišте, товарищ генерал... Тут нада решить один вопрос. Я ж ето, недавно, так сказать, переход совершив.

– Што-што? – не зрозумів генерал.

– Ну, помер то єсть.

– А-а-а. Ну і што ж? – генерал розмовляв неохоче, явно демонструючи бажання повернутись до своїх приємніших обов'язків. Неподалік уже товпилося з півдюжини нових покійників, які, стаючи навшпиньки, позирали в бік постаті з лампасами. – Давай бистрей, Моїсеєвіч!

– Так шоб бистрей, то ето... – зам'явся Лазар, – нужна ваша помощь...

– Какая ще помощь? – покривився генерал.

– Ви ж з етім, з теперішнім председателем горсовета, як то оно... з мером, ви ж із ним знакомі? Він же у вас у военкомате заместітелем начинав? Вроде так?

– Не заместітелем, а комсоргом! Не тяни, Моїсеєвіч! Кажи, што нада!

– Так вот... – Мойсейович вочевидь не вмів „не тягнути“, – Я ж, когда помер... Ми ж в очереди стояли... на квартиру.

– У тебя ж була квартира, трёхкомнатная! На бульваре Героев Сталинграда, із улучшеною планіровкою!.. – Дедалі більш роздратовано хрипів генерал.

– Ой, да когда це!.. – Лазар підніс руки до грудей. – После этого я два раза з'їжджав. Та квартира старшій дочці осталась. А последнее время я жив із внучкой, у двухкомнатной хрущовке.

– І што? – генералові явно вривався терпець.

– Да ето ж... Як я помер, акурат перед двадцять третім февраля, то ми ж усе ждали, шо нам ордер принесуть на новую квартиру. Через ето ожиданіє мене родніє ще две недели не хоронили. Фу, стыдно сказать, усю хату їм провонял...

– Так і што ж? – генерал вже кричав, не приховуючи роздратування. – Ти родиш наконец, чего ти хочеш?

– Ой, токо не нада на мене кричать! – Лазар Мойсейович і собі підвищив голос. – Я вас только попросить хотел, штоб ви днём, после парада, еслі предоставиться случай, напомніли про етот вопрос председателю. Бо мої так і остались у той хрущовке. Похлопочете, товарищ генерал?..

Генерал висмикнув свій лікоть з пальців Мойсейовича, різко повернувся на каблуках і, не відповівши, швидко, наскільки міг, покрокував до новоприбулих мерців,

котрі його чекали віддалік на алеї. Відійшовши кроків на десять, він озирнувся на Лазаря, який понуро застиг, тримаючи зігнутою в лікті руку, що нею щойно тримав за рукав співрозмовника. У погляді генерала змішалися жаль і зневага, а з напіврозтуленого порожнього рота долетіло коротке й глухе: „Ладно!.. Посмотрім“.

Марко з Яном устигли трохи отямитись і навіть крадькома ковтнули з пляшки, яку для цього доводилося перехиляти вже дуже високо. Марко знову сховав пляшку під пахву за куртку, і дуже вчасно, бо алеєю до них наближалися підполковник Панкратов і майор Петрович, який уже стискав у правиці отриману від Яна п'ятірку.

– Тут, за пару кварталов, єсть вагончик круглосуточный... – Петрович майже потирав від радощів руки. —

Там і затоваримся. Хоть мерзавчика якого-нібудь, щоб вкус во рту напомним. Правда, товарищ падполковник?

Підполковник злегка кивнув, явно думаючи про щось своє. Потім спинився, різко, аж Петрович, який ішов поряд, зашпортався й ледь не впав: – Што такое, товарищ падполковник?

– Єсть у меня одно дельце... – Багатозначно промимрив собі під ніс Панкратов.

– Шо за дельце? Посреді ночі...

Підполковник повернув обличчя до Петровича та спідлоба подивився на нього майже впритул.

– Тут, под городом, за речкою, мої танкісти лежат. На краю болота четире екіпажа. В сорок третьем тут у нас бой бил основательный.

– Ага... – протягнув Петрович, явно не маючи що сказати, а лише для підтримання діалогу.

– Так вот я січас вийду с тобой, а потом побегу туда, за речку.

– Зачем? – Петрович таки придумав, як йому продовжувати розмову. Він вирішив ставити запитання, які самі собою витікали зі сказаного.

– А затем! Онi ж тоже повилазілі.

– І што?

– А то! – підполковник починав потроху сердитися, набридливий співрозмовник явно потрапляв своїми запитаннями не в тему. – Онi ж там не в парадках похоронени. Шлемофони обгорелиє, у одного полголови снесло, у другого ног нету по колені. Я ж не могу позволіть, щоб і онi на парад попьорлісь!

– А, ну да, правильно... – Петрович знову потрапив у глухий кут зі своєю тактикою доточування запитання до попередньої відповіді.

– Сам знаю, що правильно. Тільки надо мне їх как-то удержать. Да скажу їм, што нет нікакого парада, што новая власть поотменяла. А ти меня подождьош возле того своєво лабаза... Добро?..

Вони поволі пошкандибали далі, навіть не повертаючи голови в бік Марка та Яна. Ті у свою чергу, зробили вигляд, що їх нема ні на лавці, ні взагалі в природі: затамували подих і не ворухнули жодною частиною тіла, із волоссям у ніздрях уключно. Тільки коли дві постаті щезли в темряві за головною брамою, Марко перевів дух і простягнув Янові пляшку, вийнявши її з-за пазухи. Там ще лишалося грамів сто коньяку, а годинник уже показував двадцять п'ять хвилин на четверту.

– Скоро світанок... – прошепотів Марко в саме вухо Янові.

– Не так-то й скоро, – відповів той, повертаючи пляшку, у якій напою майже не лишилося.

Удалині генерал усе приймав і приймав рапорти про прибуття від чергових мерців у різноманітних мундирах. Серед них також траплялись і постаті в цивільному, із орденами, а рідше – із орденськими планками на лівому боці запалих і нерухомих грудей.

Марко підняв пляшку над роззявленим ротом і тримав її, аж доки тринадцята й чотирнадцята краплі не впали на язик.

– Усе. Більше й алкаші не видобувають, – він обережно поставив пляшку в темряву під лавку, а потім відкотив її подалі п'яткою.

– Може, потроху линяти будем? – Ян подивився через плече на Марка знизу догори. – Уже ж переконалися, що вони таки є. Тобто ні, що їх таки немає. Тьху, зовсім заплутався. – Він спробував усміхнутись, але тільки скривив рота. Страх у його очах нікуди не щезав.

Марко міцніше стиснув плече молодшого товариша. Алкоголь не діяв абсолютно – Думки були ясними й чіткими.

– Можна й линяти. Але я б іще трохи посидів. Якби ти був не проти. Хочу побачити... – він затнувся, спостерігаючи, як поміж могилами пробирається мрець, котрому, певно, перед смертю невдало зробили розтин. Голова й ліва рука в нього почергово відвалювались, і він правою припасовував загублену частину тіла назад, але притримати не міг, бо тоді відпадало щось інше. Коли він дістався до генерала й випростався, доповідаючи про своє прибуття, то лівицю просто поклав собі під ноги, бо притримувати її вже не міг ніяк. Відрапортувавши, мрець підняв ліву руку, та,

видно, утомившись її притуляти, просто затис під пахвою правої. Голову при цьому він тримав нерухомо й відійшов обережно, із дерев'яною спиною трохи не навшпінках.

– Що ти хочеш побачити? – Ян таки вимагав, щоб Марко закінчив попереднє речення. Він трохи очунав від страху, принаймні вивільнив своє плече з-під Маркового ліктя й сів дещо вільніше.

– Ну, це як в американських фільмах, коли вранці сходить сонце і всі... Всі вони під його промінням... Починають димитися, а потім зникають, пам'ятаєш? – Марко таки справді хотів бути дослідником до самого кінця. – Бо хто зна, чи коли ще трапиться побачити щось подібне.

Ян кивнув, хоча було помітно, що найохочіше він би зараз чкурнув звідси чимдуж і чимдалі.

– Згода, посидимо трохи іще.

Десь у приватному секторі подав свій голос той самий невидимий півень – Глухо й самотньо.

* * *

Під утро, як уже начало светать, наші друзяя почті шо задрімали. Вони очнулись тільки при появленні падполковніка Панкратова, которий тянув на собі Петровича. Петрович явно успів купити вожделенную чекушку і даже впотребить її вовнутрь. Около лавки, на которий сиділи Ян із Марком, підполковнік остановився трохи передохнуть. Петрович прийшов у чувство й начав предлагать іще один орден зі своего кітеля за пару гривней „на закуску“.

– Ось, візьміть. – Ян раптово згадав про два бутерброди з оселедцем, які вони прихопили в кафе, і тремтячою рукою дістав із кишені куртки згорток. Бутерброди, щоправда, злиплися в один, но Петровича ето не смутіло, і он начав жувать їду, даже не разворачуя. Падполковнік почті неслишно матюкнувся сквозь зуби й поволок майора дальше в сторону построєнія.

Сонце зійшло не швидко й не повільно – саме так, як і мусить сходити сонце весняного погожого ранку. Його червоне проміння, потрохи переходячи в золоте, ковзнуло верхівками тополь, які оточували цвинтар, потім сягнуло нижче, до землі. Но странно – ніхто з мертвецов не задимився, не упав, не іспугався. Усе оні, сосредоточенно подняв голови, слухали команди, которие подавав генерал.

– Ти бач, – тільки й зміг промимрити Марко.

А мертвеци тим временем не спіша построїлись у колону по троє і двінулись в направленії главной брами. Приголомшені й ошеломльонніє, дивились наші двоє

друзей на его шествіє – спереди шагали генерал із падполковніком, а за ними йшли всі остальні, хотя й не в ногу, но достаточно стройним порядком. У последній шеренге двоє ветеранов у штатському вели под руки Семьоновну, яка оказалась єдинственною женщиной у всей групі. Петровіч покачувався зліва направо і спльовував обривки салфетки, у яку був завьорнутий бутерброд із сьльодкою.

Скрипнули железніє ворота, і колона, вилившись назовні з кладбіща, свернула налево, у сторону центра, по безлюдному в его врем'я центральному проспекту.

Когда Марк і Ян прийшли в себя – а случилось его мінут за двадцять – Вони піднялися с лавки й медленно двінулись туда же, на глав ний виход із кладбіща. Разговарювать не моглось і не хотелось. По задітому утреним сонцем проспекту одіноко ехала жовта «Волга» з поперечним клетчатим гребешком.

– Таксі! – Марко махнув рукою, і авто спинилося, хитнувшись порожнім багажником.

– С праздніком, мужики! Куда ехать? – таксіст висунувся з кабіни в приоткрите окошко на дверці.

– До центру... – Марко все ще почувався наче вві сні. Вуста ворушилися повільно, ніби ватяні чи пластилінові.

– А деньги єсть? – недовірливо прискалив око таксіст. – А то ви што на бомжей похожі!

Марко сягнув до кишені й із подивом намацав там тільки одну банкноту. Витягнувши її, він побачив, що це білет номіналом у двісті гривень.

– Ну не, у меня с таких здачі не будет!.. – закапрізнічав таксіст.

І тут Ян решительно рвонув на себя дверцу со стороны пасажира, резко шльопнувся на сіденьє й чотким двіженієм протянув таксістові орден Красной Звезди.

– На проспект Победы! – почті шо прокрічав он. – Трогай, поехали!..

2004 р., Ірпінь

4.2. Переклад

Dan pobjede

Posvećujem svim velikim pobjedama i njihovim pobjednicima

Autor

Bio je petak, osmi svibanj. Bila je to vedra, lijepa, svježa i zvjezdana večer. Marko i Jan sjedili su ispod suncobrana uličnog kafića i ispijali svoju treću kriglu piva.

Nedavno su se sprijateljili, prije nešto više od godinu dana na sastanku književnog udruženja u uredništvu gradskih novina mladih. Ispostavilo se da su oboje ljubitelji poezije, pa su sada, ispijajući pivo, vodili istu beskrajnu raspravu koja je trajala više od godine dana.

– Pa dobro, ukrajinske književnosti nema. Svi ti tyčyne¹i sosure² su davno poumirali³. Ma i što su zapravo pisali!.. Uzburkano će Jan. – Drugi par rukava, ruska književnost. Pogotovo poezija.

– Poezija je uvijek druga stvar. Ili je to drugi par rukava, kako si to sad upravo rekao – znakovito je kimnuo Marko i u jednom gutljaju popio svoje pivo do kraja. Pogledavši u praznu kriglu, iznenada je predložio: – Slušaj, što se toga tiče, hoćemo li nešto jače? – Što jače? – Jan udubljen u svoj optužujući i hvalevrijedan govor u čast poeziji, nije odmah shvatio promjenu teme. – Aha, jače... Zašto ne?

U vatrogasnoj postaji, gdje je Marko zarađivao za kruh kao grafički dizajner, baš su danas dodijelili premije za prvi kvartal. Marko je već uspio otkupiti svezak Thackeraya⁴ u dobrom stanju od umirovljenika pokraj kolodvora, tako da se nije osjećao obveznim donijeti sav preostali novac kući. Supruzi uvijek može reći da su im srezali premije. Mahnuo je rukom konobaru i odlučno naručio bocu porta.

¹Павло Григорович Тичина – український поет, перекладач, публіцист, громадський та державний діяч доби УНР та УРСР.

²Володимир Миколайович Сосюра – український письменник, поет-лірик.

³Використовуючи в перенесеному значенні, імена та прізвища у формі множини пишуться з малої початкової літери.

⁴Вільям Мейкпіс Текерей – англійський письменник-сатирик.

Dok mu je teška crvena tekućina slatko i polako tekla kroz jednjak, Jan se pokušao vratiti na prethodnu temu. – Ali ni u ruskoj poeziji nije sve tako jednostavno. Evo, na primjer, cijenim Josipa više od svih tih ženja, andrjuša i roberta⁵ zajedno. Previše su pisali o crvenim zastavama ... Marko, ne mogavši ništa poreći (a i ne želeći ništa poricati), samo je kimnuo glavom i drugi put otpio iz čaše u kojoj je predvidivo ostavio još dva prsta vina.

A Jan je, u međuvremenu (u vrijeme Markova gutljaja) neočekivano i iznenada izgubio nit razgovora. Pogledao je bocu takvim upitnim i molećivim pogledom, kojeg je teško bilo ne shvatiti, i kad je Marko natočio iz nje u čaše, Jan je brzo zgrabio svoju, podigao ju do usta i umjesto da je uzeo gutljaj, iznenada je pitao:

– Reci mi, odakle oni dolaze?

– Tko oni? – Marko nije razumio pitanje. – Pjesnici?

– Ne, ne. Veterani – glasnim šapatom govorio je Jan.

– Kako odakle? – i dalje će zbunjeno Marko.

– Evo, objasnit ću ti – obeća Jan i kucne čašom o čašu. Prijatelji su otpili, udahnuli zraka, i Jan nastavi. – Jutros idem u knjižnicu kada veteran uđe u trolejbus na Kazališnom trgu. Mali sijedi starac, a ordenja na njemu – Jan je prešao rubom dlana po svom struku do ispod stola, gdje Marko više nije mogao vidjeti, ali je mogao nagađati. – I gledao je tako autoritativno, tako strogo na sve nas koji smo putovali tim trolejbusom: „No, tko će mi prepustiti svoje mjesto?“, da je odjednom njih troje, četvero ustalo. Tada je sjeo, pogledom prešao sve nas i krenuo...

– No i što te iznenađuje? – pitao je Marko opet i ponovo napunio čaše. – Sutra je Dan Pobjede.

– Da! – Tiho je prošaptao Jan, iako u krugu od desetak metara nije bilo drugih gostiju, samo je sumorni konobar ćubio malo dalje, kod vrata. – U tome je i stvar. Reci mi zašto ih se ne može vidjeti tijekom ostatka godine? Ni po ljeti, ni u jeseni, ni po zimi?

– Hm, zanimljivo... – Marko zamišljeno pogleda u čašu i nalije još malo, prvo sebi, zatim prijatelju. – Da budem iskren, i ja sam jednom razmišljao o tome. Hajde!..

⁵ Автор тут має на увазі російських письменників Й. Бродського, Є. Євтушенка, А. Вознесенського, Р. Рождественського.

Ovoga puta je porto kliznuo glatko i nečujno, ostavljajući samo gorku slatkoću u grlu. Progutavši slinu, Marko nastavi: – Kada sam imao deset ili dvanaest godina, često su nam u školu dovodili te veterane. Tada sam ih gledao i razmišljao: „Kad odrastem, oni će svi poumirati, i moja generacija će biti ponosna na to što je vidjela žive sudionike tog rata.“ – Jan je pogledao Marka i nervozno se nacerio. Marko je kimnuo glavom, kao da je razumio ovo cerenje.

– A sada imam četrdeset i dvije i nastavljam ih viđati svake godine, na prvomajskim paradama. A vidjet ću ih još, za godinu, dvije, pet. U početku mi se to samo činilo, ali sada sam uvjeren da ću proživjeti svoj život, umrijeti i svi će oni i dalje odlaziti na te parade.

Zavladala je tišina. Jan, umjesto odgovora, posegnuo je preko stola za bocom, i natočio sve do zadnje kapi. Čaše je napunio gotovo do vrha. Prijatelji kao da su po naredbi podigli čaše i popili gutljaj. Jan se zakašljao, riječi su mu se popele do grla u susret alkoholnom piću.

– Slušaj, nikad nisi pomislio, možda su oni zapravo već umrli?

Marko ga pogleda u oči. – Ajde da provjerimo...

Prijatelji su platili, odnosno platio je Marko. Jan je iz džepa izvukao petaka, ali ga je stariji prijatelj gospodskom gestom ruke zaustavio: „Budem ja“. Dao je sumornome konobaru pedesetku i uperio prstom u bocu lokalnog konjaka koja je usamljeno stajala iza staklenog zida bara među votkama i portom. – Ovo ćemo uzeti sa sobom. I nekoliko sendviča, onih s haringom.

Groblje u njihovom gradu nije bilo ni daleko ni blizu. Marko i Jan prešli su ulicu, uletjeli u prazan, vjerojatno posljednji trolejbus, bez da su poništili karte, prešli pet ili šest stanica i, izašavši u tamu, koja je postajala sve gušća, prešli još dvije paralelne ulice, uz uglavnom privatne zgrade. Metalna vrata, koja su služila kao bočni ulaz na groblje, bila su otvorena. Tiho su zaškripala kada su se dva prijatelja provukla kroz njih i zaustavila se.

– No, i što sad? – Upita Jan prigušenim glasom. Kao da im odgovara, negdje na privatnom posjedu promuklo je zakukurikao pijetao. Njegov krik nije se daleko čuo i drugi pijetlovi nisu mu se pridružili. Ima li uopće drugih pijetlova u ovoj gradskoj ulici?

Marko je poškiljio, popravio naočale i, stišćući bocu uz prsa, krenuo naprijed stazom između grobova. Jan se bojažljivo šćućurio i osvrćući se iza sebe, krenuo za njim. Nakon deset minuta stigli su na središnju aleju groblja, relativno široku i osvjetljenu s dvije slabašne blijeđe ulične lampe. Ovdje, uz aleju su se također nalazili grobovi, ali malo uređeniji od onih u stražnjem dijelu groblja. Pažljivo okopani, dobro njegovani, s vijencima i svježim cvjećem u bocama od kefira i staklenkama majoneze.

– Tu počivaju ugledni ljudi, – promrmljao je Marko, približavajući se svijetlu. Prolazeći pored grobova dvojice gradonačelnika, čije su crne granitne glave strogo gledale sa skupocjenih postolja u tami, pokraj groba direktora kazališta i glavnog liječnika gradske bolnice, prijatelji su napokon stigli do klupe koja je stajala pod samom svjetiljkom. Pogledavši oko sebe i obrisavši nevidljivu prašinu s dasaka, Marko je sjeo, stisnuvši bocu između nogu. Aluminijski zatvarač tri puta mu je zapucketao u rukama.

– Pij! – pružio je bocu Janu. On je uzeo, otpio gutljaj i namrštio se.

– Kakav je? Normalan? Ili kućne radinosti? – Marko je, ne čekajući odgovor na svoje pitanje, uzeo bocu, nagnuo, a zatim je odjednom napravio dva velika gutljaja. – Normalan! Huh! – Negdje iza drveća na privatnom posjedu, koji se nije vidio odavde, usamljeno je zavijao pas. Jan se plaho osvrnuo oko sebe i uvukao glavu u ramena.

Marko je ohrabrujuće potapšao prijatelja po leđima i iznenada se smrznuo. U blizini se čuo čudan, nerazumljiv zvuk. Bilo je to škripanje, ali ne glasno, ne oštro, već duboko, kao da je prekriveno slojem nečeg mekanog. Vate? Ili zemlje?

Prijatelji su se instinktivno nagnuli, prilijepili se jedan uz drugog i okrenuli glave u tom smjeru. U početku se nije vidjelo ništa, ali onda se u tami iza redova grobova uspio razabrati kaotičan, grčevit pokret.

Bio je to starac sa zelenkastim licem i rijetkom kosom koja mu se čvrsto prilijepila uz lubanju. Bio je odjeven u uniformu potpukovnika s crvenim epoletama tenkista. Lijeva ruka visjela je gotovo nepomično uz njegovo tijelo, ali desnom je potpukovnik prilično vješto stresao zemlju s uniforme, koja mu se za nju zalijepila. Dugi i tanki prsti njegova dlana bili su umrljani voskom koji se prilijepio za nokte.

– Hej, momci! – Mahao je istom tom desnom rukom Marku i Janu kroz ogradu groba.
– Pozdravljam vas u ime nadolazećeg praznika!

– Zahvaljujemo... Također... – promrmljao je Marko. Jan je kimnuo glavom.

– Niste vidli nikog od naših tu? – upita ih potpukovnik gledajući upalim očima, ali ne njih, već nekamo u dubinu tame. Marko je odgovorio sliježući ramenima. – Pa dobro... – Vojnik se vratio i, dalje otrešajući blato, pošao nekud ulijevo između grobova. Prijatelji su ga pratili pogledom i dalje ne vjerujući što vide. Jan je sitno cvokotao zubima. Marko mu je dodao bocu konjaka, primaknuo do usta i ulio gutljaj. Jan je zahvalno kimnuo glavom i uhvatio se rukama za laktove. Tijelo mu se treslo od straha.

Dalje niz uličicu, jedan o grobova na središnjem dijelu je sam od sebe zaškripio, gluho i nerazgovijetno. Potpukovnik je ubrzao korak u tom smjeru. I u taj čas se od ispod ploče počela uzdizati visoka, impozantna figura u uniformi sa širokim epoletama i velikim zlatnim zvijezdama.

– Druže generale! – Dotrčao je do njega tenkist, podižući prema gore svoju neposlušnu desnu ruku. – Potpukovnik Pankratov na svečano postrojenje stigo prvi!

– Na mjestu voljno! – Promrmljao je general, otrešajući uniformu. – Ne zaletavajte se potpukovniče. Iako je revnost pohvalna.

Oba vojnika uputila su se u središnju aleju. Sad je već bilo očito da je zemlje bilo, ne samo po čizmama, već i po hlačama, lijepim, širokim generalovim s prugama, i užim, skromnijim potpukovnikovim. U obojice su čizme bile poprilično zaprljane, ali ne od blata, već od prašine. Tako je najprije general, a za njim i potpukovnik, pažljivo tapšao nogama, stresajući prašinu.

– Vidiš.. Nisi bio u krivu... – Šapnuo je Marko i sladostrasno ispio gutljaj iz boce. Jan je pružio ruku i drhćući, prolijevajući ispio velik gutljaj. Prigušeno škripanje već je dolazilo iz mnogih smjerova, izbliza i izdaleka. S vremena na vrijeme lupala je o zemlju kamena ploča i ispod nje pojavila bi se figura u vojnoj uniformi.

Mrtvaci su se dovukli do generala i potpukovnika, obaviještavali o njihovom dolasku zatim nastavili otrešati se i kasnije se postrojili u ne veoma ravnu liniju uzduž središnje aleje. Jan i Marko su nepomično sjedili na klupici. Na njih nisu ni obraćali pažnju. Razgovori pokojnika isprepleli su se toliko da je nastao nerazumljivi žamor:

– Kak je sve predivno!.. Proljeće, sve je zeleno! Ni ni čudo da smo pobijedili u proljeće!

– Ti si pobijedio? Da, tebi je četrdesete bilo četrnaest godina, Ivane Mironiču! Cijeli si život proveo kao nastavnik općenarodne obrane u školi, klince si učio koristiti gas-maske!

– Pa dobro, i to je nekaj! Pripremao sam ih da budu borci. Imate kaj protiv, Mihajle Petroviču? Il sam ja kriv kaj sam mlađi od vas?

– Opa, pogledaj, Semenivna je izašla! Ti si naša borbena djevojka, i majka, i sestra, i žena!

Među ogradama i grobovima pojavila se šepajuća starica u dugoj crnoj suknji i jakni od pliša, na kojoj su u tri reda u koso visjele trake za odlikovanje.

– A di su tvoja odlikovanja? Dala ih u nasljeđe djeci?

Semenivna se zaustavila, naslonila se na kapiju pokraj jednog od grobova i promrmljala odgovor:

– Ma moje ordenje je Vit'ka, moj mlađi unuk još devedeset prve ponel u Poljsku, koju smo z vama, Petroviču oslobodili, i tamo ih razmijenil za tadašnju elektroniku, ura, kineska proizvodnja.

– Ma kaj? Hulja! Kak je mogal!.. – Petrovič je ljutito mahao rukama. Zbog naglog pokreta jedna ruka neprirodno se u laktu savila unazad, i on ju je oprezno ugurao u džep svoje odore. A Semenivna je nastavila objašnjavati dok se probijala kroz uske prolaze među grobovima:

– Tak je on tih ura u te dane donesal jako puno, čak dve vreće. Te ure je pol grada nosilo. I ta tri kioska na placu, koja on sad drži, od tad su se pokrenuli. A je to stvarno šteta za mene?

Marko je zadrhtao i oprezno pogledao na svoj sat. „Casio“ je pokazivao na pola tri. Jan, naslonjen na njegovo rame, više se nije tresao nego je sjedio kao okamenjen. Marko je svom prijatelju nasilu razdvojio čeljusti, i nasuo nekoliko kapi konjaka. Iz toga kako je Jan progutao piće postalo je jasno da još ima života u njegovu tijelu. Marko je pažljivo podigao bocu i isto popio.

U međuvremenu Petrovič, glavni vezist, izašao je na svijetlo, debeo i ćelav, pogledao u smjeru Marka i Jana i kao da govori sebi, ali prilično glasno rekao:

– A sad tu ima trgovina i kioska... dvajseti ure dnevno! Čuješ Semenivna, tvoj unuk upravlja ovim kioskom?

– Ne, on prodaje jakne i hlače – već mu je vrlo izbliza odgovorila Semenivna. – Po noći je zatvoren.

– A da, to je istina... – Petrovič je očito naletio na temu koja mu je bila bliska i važna. – Da i novac ovaj suvremeni nemoreš kod nas nač. Oni, rođaci, prije neg kaj ih zakopaju, sve džepove buju prekopali!.. –

Onaj kojeg je nazvao Mironovič, niski mrtvac uskih ramena, u uniformi neodređene postrojbe sa znamenjem višeg poručnika, koji je stajao malo dalje, raširio je ruke i slegnuo ramenima. Ovi pokreti činili su se poprilično drvenima, ali Petrovič nije htio mijenjati temu.

– Tu kod nas je pred par godina izašal sudionik Oktobarske revolucije. Trebo je u studenom, ali je pobrko dane, možd i namjerno. Bolje je izać u proljeće. Znete da je imao carske zlatnike zašivene na jakni. Onda smo zafeštali!.. – raznježeno je pričao Petrovič, lagano, korak po korak, oprezno se približavajući klupi ispod svjetiljke. Marko se sklupčao uz Jana, taj je užasnuto pognuo glavu, gledao ravno pod noge, u tamu, jedva obasjanu bljedom svjetlošću lampe.

Petrovič je koračao nekako u stranu, polako i oprezno i kao da ima proteze šepao u njihovom smjeru. Jan je zajecao, a Marko je sakrio bocu konjaka ispod jakne.

– Slušajte, mladi ljudi, – započeo je Petrovič izdaleka, na pet metara od njih – koliko sad dođe boca votke? S ovim vašim novim novcima?

Marko je čekao pola minute. Mrtvac je napravio još tri koraka u njihovom smjeru, a na to više nije bilo moguće ne odgovoriti. Pokušavajući da mu glas ne drhti, Marko je šapnuo:

– Oko tri, četiri grivnje...

– Uh-uh... Puno... – Petrovič je već bio na deset koraka od njih. – Prije je bila po dve, i po jednu i pol grivnju. A kaj sad, sve poskupljuje...

Marko i Jan su šutjeli. Petrovič se također zaustavio i zamislio se, rješavajući neki težak zadatak u glavi. Zatim je napravio još dva ili tri sićušna koraka i počeo desnom rukom, ili dodirivati ili masirati lijevu stranu prsa, tamo gdje je srce.

„Možda mu nije dobro?“ – prošla je pomisao kroz Markovu glavu i odmah nestala, zasjenjena drugom: „Ali kako se mrtav čovjek može osjećati loše?“. A Petrovič je u međuvremenu neposlušnom desnom rukom dosegao podstavu uniforme i počeo nespretno napipavati.

– Slušajte mladi ljudi... – čeprkao je ispod odore, a Marka je uplašila sama pomisao što on sad može od tamo izvaditi. – Mi morete dat samo četiri ili pet grivnji... ne za đabe... naprimjer za ovo.

Izvukao je ruku iz udubljenja, tamo nije bilo ničega. Ali s tom rukom je skinuo s prsa orden Crvene zvijezde i pružio ju Janu, istodobno je dvama neposlušnim prstima na rep pričvrstio okrugli metalni pričvršćivač, koji je, očito, tako dugo otkopčavao s unutarnje strane svoje odore.

– Orden. On vrijedi puno više.

Jan je, kao hipnotiziran, gledao u metalnu petokraku ploču prekrivenu crvenim emajlom, a zatim ju uzeo lijevom rukom, nježno s dva prsta. Istodobno je desnu ruku gurnuo u džep hlača i izvukao pet grivnji, i to baš onih s kojima je htio platiti u baru i koje je vratio u džep nakon Markove široke geste.

– Evo. Uzmite.

Mrtvac ispruži osušeni dlan, Jan je na njega stavio novčanicu, i brzo otvorio svoj dlan kako ga u tom trenutku ne bi dotaknuo rukom o ruku. Petrovič je to primijetio i nasmiješio se svojim uskim i gotovo nepomičnim ustima:

– Nemoj, nemoj se bojat... – Spremio je petaka u džep i, polako se okrećući, duboko u središnju aleju.

U isto vrijeme mrtvi su dolazili i dolazili, njihov je mnogoglasan razgovor ispunio čitavo groblje.

– Vidi, vidi, pojavil se Mantjuk! Ah ti uš banderovska⁶! Ti si prve dve godine u policiji služil ili tam u šumi sjedil. A onda kad su naši došli si se nama pridružil ko da se nikaj ni dogodilo! Ah, makni se, parazit, zakopali te bumo drugi put!..

– O, pojavil se Lazar Mojsejevič. Zakaj za života niste dobili više zvanje od majora? Peta rubrika⁷ ti je smetala?

Onaj, kojeg su nazvali Lazar Mojsejevič, izgledao je gotovo kao da je živ: očito je nedavno pokopan. Imao je utučen izraz lica sa stisnutim usnama i velikim, ali i ne iskrivljenim nosom. Majorova odora izgledala je na njemu pomalo nezgrapno, ali on ju je stresao, ne skidajući gotovo ni malo zalijepljene na njemu zemlje, i odlučno se uputio alejom, tamo gdje je već stajao general. Visoko podižući noge, koje se gotovo i nisu savijale u koljenima, Lazar Mojsejevič izvijestio je o svom dolasku, a zatim je delikatno uzeo generala pod lakat i odveo ga bliže svjetiljci. Marko je osluškivao i čuo prilično glasno mumljanje:

– Slušajte družo generale... Jedno pitanjce treba riješit ovdje. Ja sam eto, da tako kažem, napravil prijelaz.

– Kaj? – nije ga razumio general.

– Pa, preminul.

– Ah. Pa kaj? – nevoljko je razgovarao general, jasno pokazujući želju da se vrati svojim ugodnijim dužnostima. Nedaleko se već stvorila gužva s pola tuceta novih pokojnika, koji su stajali u stavu mirno i gledali siluete ispod svjetiljke. – Ajde požuri, Mojsejeviču!

– U redu, požuril bum... – zbunio se Lazar – Treba mi vaša pomoć...

– Kakva pomoć? – ljutito će general.

– Ste s tim, sa sadašnjim predsjednikom gradskog vijeća, kak ono... s gradonačelnikom, ste upoznat i s njim? On je kod vas u vojarni počel ko zamjenik? Kaj ni tak?

– Ne zamjenik, neg komodor! Ne dugovlači, Mosejeviču! Reci kaj očeš!

⁶Степан Андрійович Бандера – український політичний діяч, один із чільних ідеологів і теоретиків українського націоналістичного руху XX століття, після розколу Організації українських націоналістів – голова Проводу ОУН-Б.

⁷У старих посвідченнях і паспортах у п'ятій колонці зазначалася національна приналежність громадянина.

– Znači... – Mojsejevič očito nije mogao a da ne dugovlači – ja, kad sam umro... Mi smo čekali u redu... za stan.

– Imali ste stan, trosobni! Na bulevaru junaka Staljingrada, s unaprijeđenim tlocrtom!... – sve se više nervirao general.

– O, da, kad je to bilo!.. – Lazar je podigao ruke do prsa. – Nakon toga, dva put sam odlazil. Taj stan je ostal starijoj kćeri. A u posljednje vrijeme sam živil s unukom u dvosobnoj hruščovki⁸.

– I kaj? – General je vidljivo gubio strpljenje.

– Ma, ono... Kad sam umro, taman prije dvajstreće veljače, svi smo čekali da nam dostave nalog za novi stan. Zbog tog iščekivanja mene moja obitelj nije još dve nedjelje pokopala. Uf, sramota je za reći, cijelu kuću sam im usmrdil...

– Pa kaj? – general je već vikao, ne skrivajući razdraženost. – Napokon reci kaj očeš?

– Ooo, tako nitko nebu vikal na mene! – Lazar Mojsejevič je podigao glas. – Samo sam vas tel zamolit da popodne, poslje parade, ako se ukaže mogućnost, napomenete to moje pitanje predsjedavajućem. Jer moji su ostali u toj hruščovki. Bute se pobrinuli za to, družę generale?..

General je izvukao svoj lakat iz Mojsejevičevih prstiju, oštro se okrenuo na petama i, bez odgovora, koliko god je brzo mogao, došetao do novo pristiglih mrtvih, koji su ga čekali malo dalje na aleji. Odmaknuvši se desetak koraka, osvrnuo se na Lazara koji je žalosno zastao, držeći u laktu savijenu ruku, kojom je upravo za rukav držao svog sugovornika. U pogledu generala pomiješali su se sažalijevanje i prijezir, a iz napola zatvorenih šupljih usta odjeknulo je kratko i prigušeno: „Dobro!.. Bum proba“.

Marko i Jan uspjeli su malo doći k sebi i kriomice otpili iz boce, koju su sad već morali visoko naginjati. Marko je ponovo sakrio bocu ispod pazuha u jaknu, i to u pravo vrijeme, jer su se alejom do njih približavali potpukovnik Pankratov i major Petrovič, koji je u desnoj ruci stiskao novčanicu od pet grivnji koju je dobio od Jana.

⁸ Хрущовки – зазвичай п'ятиповерхові панельні і цегляні будинки без технічного поверху, ліфта й сміттепроводу, що почали масово споруджуватися в СРСР під час правління Микити Хрущова, за що і отримали в народі його ім'я.

– Ovdje, nekoliko ulica dalje je vagončić kiosk otvoren dvadeset i četiri sata... – Petrovič radosno protrlja ruke. – Tam se bumo opskrbili. Barem par kratkih bumo popili, da se prisjetimo okusa u ustima. Jel tako, družo potpukovniče?

Potpukovnik je lagano kimnuo glavom, očito je razmišljao o nečem drugom. Zatim se naglo zaustavio, kad se Petrovič, koji išao sa strane, spotaknuo i umalo pao – Kaj je družo potpukovniče?

– Imam nekakvog sitnog posla za obaviti... – znakovito si je promrmljao u bradu Pankratov.

– Kakvog sitnog posla? Usred noći...

Potpukovnik se licem okrenuo prema Petroviču i poprijeko ga pogledao.

– Tu, izvan grada, pored rijeke leže moji tenkisti. Na rubu močvare nalaze se četiri jedinice. Tu je četrdeset i treće trajala opaka borba.

– Aha... odgovorio je Petrovič, očito nemajući za reći ništa, tek kako bi se održao dijalog. – Znači, sad bum išal s vama, a poslje bum zbrisal tam, pored rijeke.

– Zakaj? – Petrovič je osmislio kako nastaviti razgovor. Odlučio je postavljati pitanja koja su proizašla iz onoga što je rekao.

– A kako zakaj! I oni su izašli.

– I kaj?

– A to! – Potpukovnik se počeo malo nervirati, iritantni sugovornik se svojim pitanjima očito nije udubio u temu. – Oni tam nisu u svečanom pokopani. Tenkovske kape su im izgorile, jednom fali pol glave, a drugom noge do koljena. Nemrem to dozvoliti, da nam se i oni pridruže na paradi!

– Aha, da, dobro... – Petrovič se našao u slijepoj ulici sa svojom taktikom usavršavanja pitanja prethodnim odgovorima.

– I sam znam da je to ispravno. Sam ih moram nekak zadržati. Da im rečem da nema nikakve parade, da je nova vlada. A ti me buš pričekal pored svoje posmatračnice... More?..

Polako su krenuli dalje, nisu ni glavu okrenuli prema Marku i Janu. Ti su se pretvarali kao da ih uopće nema na klupi, ni nigdje u blizini. Prigušili su dah i nisu micali ni jedan dio tijela, uključujući i dlake u nosu. Tek kad su dvije siluete nestale u tami iza glavnih vrata, Marko je duboko uzdahnuo i pružio Janu bocu, izvadiвши je ispod pazuha. U boci je ostalo još oko deci konjaka, a sat je već pokazivao tri sata i dvadeset i pet minuta.

– Uskoro će zora... – šapnuo je Marko Janu na uho. – Ne tako brzo – odgovorio je Jan okrećući bocu u kojoj je piće gotovo nestalo. U daljini je general dobivao nove izvještaje o dolasku na dužnost mrtvih u raznim uniformama. Među njima je bilo i figura u civilnoj odjeći, s odlikovanjima, i rijeđe sa ordenima na lijevoj strani kavernožnih i nepomičnih grudi.

Marko je nagnuo bocu iznad otvorenih usta i zadržao je tako dok trinaesta i četrnaesta kap nisu pale na njegov jezik.

– To je to. Više ni alkoholičari ne mogu izvući. – Pažljivo je stavio bocu u tamu ispod klupe, a zatim ju petom otkotrljao dalje.

– Možda da polako krenemo? – Jan je pogledao Marka preko ramena odozdo prema gore. – Već smo se uvjerali da oni postoje. Odnosno, da ih nema. Uf, potpuno sam se zbunio. – Pokušao se nasmijati ali je samo nakrivio usta. Strah u njegovim očima nije nestao.

Marko je snažnije stisnuo rame mlađeg prijatelja. Alkohol uopće nije djelovao, misli su bile jasne i bistre.

– Možemo krenuti. Ali ja bih još malo sjedio. Ako nemaš ništa protiv. Želim vidjeti... – zastao je promatrajući kako se među grobovima šulja mrtvac, na kojemu su nedugo nakon smrti napravili autopsiju. Glava i lijeva ruka su mu naizmjenice padali, i desnom rukom je namještao izgubljeni dio tijela nazad, ali nije ga mogao zadržati, jer tada bi otpalo nešto drugo.

Kad je stigao do generala, ispravio se, dok je izvještavao o svom dolasku, lijevu ruku je jednostavno stavio među noge jer ju više nikako nije mogao držati. Nakon izvještaja, mrtvac je podigao lijevu ruku, očito mu je dojadilo skrivati ju, i jednostavno ju stavio ispod desnog pazuha. Glavu je pri tom držao nepomično i odstupio pažljivo, kao svijeća, korak po korak.

– Što želiš vidjeti? – Jan je i dalje zahtijevao da Marko završi prethodnu rečenicu. Malo se oporavio od straha, barem je oslobodio rame od Markova lakta i sjeo malo slobodnije.

– Pa to je kao u američkim filmovima, kad ujutro izlazi sunce i svi... svi oni pod njegovim zrakama... počnu se dimiti, a zatim nestanu, sjećaš se? – Marko je doista do samog kraja želio biti istraživač. – Jer tko zna kada ćeš opet moći vidjeti takvo što.

Jan je kimnuo glavom, mada bi mu najdraže bilo kada bi zbrisao odavde čim dalje tim bolje.

– Slažem se, sjednimo još malo. – Negdje u privatnom dvorištu, oglasio se onaj isti nevidljivi pijetao, gluho i usamljeno.

Ujutro, kad je sunce zasjalo, naši prijatelji su zadrijemali. Probudili su se tek kad se pojavio potpukovnik Pankratov, koji je sa sobom vukao Petroviča. Petrovič je uspio nabaviti nekoliko željenih unučića i čak ih popiti. Potpukovnik je zastao na trenutak pokraj klupe na kojoj su sjedili Jan i Marko. Petrovič se osvijestio i počeo nuditi još jedan orden sa svoje odore u zamjenu za nekoliko grivnji „za doručak“.

– Evo, uzmite. – Jan se iznenada sjetio dva sendviča s haringom koje su uzeli sa sobom iz kafića, i drhtavom rukom izvadio iz džepa jakne sendvič u papirnatom omotu. Sendviči su se, međutim, spojili u jedan, ali Petrovič se nije dao smesti time, pa je počeo žvakati hranu, bez da ju je odmotao. Potpukovnik je kroz zube izgovorio nešto nepristojno i odvuкао majora dalje prema zgradama.

Sunce je izlazilo niti brzo, niti polako, baš onako kako bi i trebalo izaći u proljetno jutro. Njegove crvene zrake, postupno pretvarajući se u zlatne, prolazile su vrhovima topola koje su okruživale groblje, a zatim se spustile niže, do zemlje. Ali čudno, nitko se od mrtvih nije dimio, nije pao, nije se bojao. Svi su, usredotočeno podignutih glava, slušali naredbe koje je davao general.

– Vidi – samo je uspio promrmljati Marko.

A mrtvi su se u to vrijeme užurbano postrojili u kolonu po troje i krenuli pravac glavni ulaz. Zapanjeni i zaprepašteni, naša dva prijatelja gledali su tu povorku. General i

potpukovnik su koračali sprijeda a za njima svi ostali, iako ne potpuno ujednačeno, ali na dovoljno skladan način. U posljednjem redu, dvojica veterana u civilnoj odjeći, vodili su pod ruku Semenovnu, za koju se ispostavilo da je jedina žena u cijeloj skupini. Petrovič se ljuljao s lijeva na desno i pljuvao komadiće salвете u koju su bili umotani sendviči s haringom. Željezna vrata su zaškripala, i kolona, kao da se izlila iz groblja i skrenula nalijevo, prema centru grada, po središnjoj aveniji koja je u to vrijeme bila prazna. Kad su Marko i Jan ponovo došli k sebi, nekih dvadeset minuta kasnije, ustali su se s klupe i polako krenuli prema glavnom izlazu iz groblja. Razgovarati nisu ni mogli ni htjeli. Po aveniji obasjanoj jutarnjim zrakama sunca vozila je žuta Volga s poprečno kockasto ocrtanim rubovima.

– Taksi! – Marko je mahnuo rukom i auto se zaljuljao zaustavljajući se zbog praznog prtljažnika.

– Sretan praznik, ljudi! Kamo želite? – nagnuo se taksist kroz otvoreni prozor na vratima.

– U centar... – Marko se i dalje osjećao kao da je u snu. Usta su se kretala polako, kao da su od pamuka ili plastelina.

– Imate novaca? – Sumnjičavo ih pogleda taksist. – Ličite mi na beskućnike!

Marko je posegnuo u džep i s iznenađenjem napipao samo jednu novčanicu. Izvukavši je, vidio je da je to novčanica od dvjesto grivnji.

– Aaa ne, ja vam neću imati za vratiti!.. – izvoljevao je taksist.

I onda je Jan odlučno otvorio suvozačka vrata, vješto uskočio na sjedalo i savršenim pokretom uručio taksistu orden Crvene zvijezde.

– Na Aveniju Pobjede! – umalo da nije viknuo. – Ajmo, nagazi!..

2004. Irpinj

5. Аналіз твору

У прозових літературних творах, а також у художніх фільмах та віршах реакція читача на твір мистецтва стає вкрай важливою. Олександр Ірванець намагається створити новий стиль, граючись методами письма, як це описано в Історії української літератури: „У своїх п'єсах О. Ірванець шукає оригінальних форм викладу, пише твори для читання, тобто не так для режисера, як для читача-слухача, який їх зрозуміє й сам здійснить уявну-постановку. Здебільшого в них у різних обставинах представлена Україна на межі ХХ-ХХІ ст., ідентифікована як „постчорнобильська”, „постколоніальна”, як країна третього світу тощо“. (Історія української літератури 2017: 477)

Таким чином, можна сказати, що він шукає стиль, більше орієнтований не на професійну, а на любительську аудиторію, яка може щиріше, безпосередніше переживати травму як елемент мистецького твору. Твори, адаптовані таким чином до аудиторії, зміцнюють розуміння стилістичних фігур, викликають співчуття та почуття самотності у письменника. Автор таким чином активізує алюзивно-конотативне ігрове поле словесної оболонки симулякрів. Семантико-фонетичні словотвірні алюзії прозоро декодуються самим драматургом і не потребують надзвичайних інтелектуальних потуг. Гра відбувається на рівні провокації легко ідентифікованої реальності (її стагновані реалії здаються такими знайомими, що інколи можна відчутти навіть впливи соц-арту на індивідуальну стилістику Ірванця) та її відсутності чи модальності, саме тому у ситуації „театр у театрі“ О. Ірванець уникає „конфлікту текстів“, інспіруючи „гру“ і „множинність інтерпретацій“ симулякрів усередині гіпертексту. (Історія української літератури 2017: 479)

Своїм творчим підходом О. Ірванець викликав різні реакції читачів. Приблизно в 1992 році Ірванець видав деякі кумедні та найвідоміші „деконструктивістські“ твори, які викликали велике захоплення багатьох читачів та обурювали інших. Вважається, що багато творів створює цей ефект переміщуючи об'єкт бажання з очікуваного, „традиційного” місця та переносячи його в інше, цілком несподіване, із результатами, які можуть бути як веселими, так і тривожними, залежно від того, в якій мірі читач прив'язаний з „традиційною“ формою вираження. (Shkandrij 2010: 67)

Реакції на інноваційний підхід можна визначити як успіх як позитивними, так і негативними відгуками. Можна сказати, що кожна з цих реакцій доводить, що стиль Олександра Ірванця функціонально виконує свою мету.

Оповідання *День Перемоги* датується 2004 роком. Письменник апелює до культурної пам'яті читача, обираючи джерелами інтертекстуальності фольклор, світову літературу, історичні факти, сучасне мистецтво. В оповіданні *День Перемоги* О. Ірванець не лише вдається до іронії як принципу творчості, а і до пастишу, що певним чином споріднює оповідання з творами романтиків, основних положень романтизму як стилю. (Погорелова 2012: 161)

Насамперед епіграф: *Усім великим перемогам і їхнім переможцям присвячую. Автор, як і власне назва День Перемоги* (Ірванець 2010: 5), передає героїчну патетику романтизму, нахил до оспівування, змалювання боротьби. (Погорелова 2012: 163)

Важливим є наголос на авторському висловленні, а не цитуванні чужої думки – так, вартим уваги постає не лише твір, а і його автор. Назва в цьому випадку виявляється ремінісценцією важливої історичної події, що відтворюється завдяки культурній пам'яті читача. (Погорелова 2012: 163)

Сюжет твору дозволяє зробити висновок, що це зразок фантастичного оповідання. Так, автор актуалізує улюблені романтичні мотиви – ніч, цвинтар, воскреслі мерці, світанок, голос півня. Двоє друзів увечері восьмого травня, перебуваючи у стані афекту (своєрідна варіація „темної сторони“ душі, притаманна переважно митцям періоду „fin du siècle“), ставлять під сумнів існування ветеранів („Скажи, а звідки вони беруться?.. чому їх не видно в інший час, протягом року?“ (Ірванець 2010: 6)) і доходять до цілком абсурдного рішення: „– Слухай, а ти ніколи не замислювався, може, вони й справді вже померли? – А давай перевіримо...“ (Ірванець 2010: 8). Крізь експозицію романтичного фантастичного оповідання простежується постмодерний сумнів, нівеляція і розчарування в історії, що не пропонує утвердження нових цінностей. (Погорелова 2012: 163)

Свято, данина пам'яті ветеранів Великої Вітчизняної війни перетворюється на симулякр. Зав'язкою виступає опис цвинтаря, що подається за впізнаваною казковою

формулою (у добу романтизму казка стає цілком поважним жанром) (Погорелова 2012: 163): „*цвинтар у їхньому місті був не далеко і не близько*“ (Ірванець 2010: 9). Відчуття жаху посилюється автором поступово: „*Хрипко прокукурікав півень*“, „*самотньо завив пес*“, „*почувся дивний, незрозумілий звук. Це був скрегіт, але не гучний, не різкий, а глибокий, немов потамований шаром чогось м'якого. Вати? Чи – землі?*“ (Ірванець 2010: 10).

Воскресіння, постання з мертвих у романтичних творах можливе лише в особливу ніч (зокрема, у творах харківських романтиків – це ніч перед Великоднем, коли воскресають козаки, у М. Гоголя утоплена дівчина з'являється в русальний тиждень – Травнева ніч, або Утоплена). (Погорелова 2012: 164) У світі оповідання О. Ірванця мерці воскресають у зв'язку з подіями, з якими було пов'язане їх життя. Так, дізнаємося, що на це здатні не лише ветерани напередодні Дня Перемоги: „*От у нас пару лет назад тут виліз учасник Октябрьской революції. Йому в ноябрі положено, але він день перепутав...*“ (Ірванець 2010: 15)

Сама подія воскресіння подається у зниженому ключі – герої навіть у такому стані вирішують дріб'язкові питання, головним з яких є пошук алкогольного напою, що видається важливішим за орден („*Скіко зараз бутылка водки стоїть? В етих ваших новых деньгах?*“ (Ірванець 2010: 15)). Навіть у такому стані не всі володіють морально-етичними цінностями, дбаючи лише про зовнішній вигляд, враження, а не справжню данину пам'яті (Погорелова 2012: 164). Так, підполковник збирається обманути загиблих танкістів лише тому, щоб не псували своїм зовнішнім виглядом урочистого параду: „*Оні ж там не в парадках похоронени. Шлемофони обгорелиє, у одного полголови снесло, у другого ног нету по колені. Я ж не могу позволіть, щоб і оні на парад поцьорлісь!.. Скажу їм, штонет нікакого парада, што новая власть поотменяла...*“ (Ірванець 2010: 20)

Для персонажів, що спостерігали за ветеранами, це є не пригодою, а своєрідною розвагою, перебіг якої відомий завдяки американській кіноіндустрії („*Хочу побачити... як в американських фільмах, коли вранці сходить сонце і всі... всі вони під його промінням... починають димитися, а потім зникають, пам'ятаєш?*“ (Ірванець 2010: 23)). Фантастичний сюжет подається в романтичному обрамленні співу провісника-півня, чий спів на світанку завжди відганяє потойбічне („*Десь у*

приватному секторі подав голос той самий невидимий півень – глухо й самотньо“ (Ірванець 2010: 23)). Однак письменник слідкує за читацькою інтенцією, не дозволяючи забути, що це – постмодерний твір. Саме тому розв’язка є несподіваною для романтиків, насамперед на рівні мови наративу. Так, до цього моменту оповідь велася літературною українською мовою з двома лише винятками – західноукраїнським діалектизмом „гальба“ на означення кухля пива, і жаргонізмом „полірнути“ у значенні „випити чогось міцнішого“. Воскреслі персонажі-ветерани мали свою мову – суржик, і це виявилось різким контрастом до слів автора. Однак розв’язка символізує постмодерну гру з читачем, у якій автор не дає жодного пояснення свого вчинку, змінює мову – наратив ведеться вже суржигом і читач має обрати для себе, хто далі виступає наратором. Сюжет вирішується також поза законами романтичних творів („Сонце зійшло не швидко й неповільно... Но странно – ніхто з мертвців не задимився, неупав, не іспугався. Усе оні, сосредоточенно подняв голови, слухали команди, которіє подавав генерал“ (Ірванець 2010: 24)), тобто чари не діють, і схід сонця не зупиняє потойбічних істот. Таким чином, стирається межа між двома світами, що демонструє і вчинок одного з героїв, який віддає таксистові замість платні той самий орден, що отримав від підполковника („чотким двіженієм протянув таксистові орден Красной Звезди“ (Ірванець 2010: 25)) – символ перемоги знецінюється, стає симулякром. Постмодернізм, констатуючи епістемологічну невпевненість, породжену неоднорідністю світу, не намагається шукати жодних шляхів виходу з такої ситуації. (Погорелова 2012: 165)

Отже, основною формою інтертекстуальності у творі є пастиш романтичного фантастичного оповідання, його постмодерне прочитання. Однак експозиція оповідання, що не є пастишем, навіть графічно відмежована від основного тексту, містить не менш цікаві зразки інтертекстуальності. Так, Ян і Марко полемізують над класичним питанням української літератури: „Ну добре, української літератури нема. Усі тітичини-сосюри давно повимирали. Та й що вони писали! Друге діло – російська література“ (Ірванець 2010: 5), що є алюзією до дискусії з приводу шляхів розвитку української літератури у другій половині XIX століття та дискусії 1925-1928 років, які, як бачимо, мають місце і в сучасному літературознавстві. Розглядаючи це питання, персонажі згадують і представників російської літератури („Ось я, наприклад, ціную Йосипа більше, ніж усіх тих жень, андрюш і робертів...“ (Ірванець 2010: 6)), у яких

читач має впізнати Й. Бродського, Є. Євтушенка, А. Вознесенського, Р. Рождественського. (Погорєлова 2012: 166)

Більше інформації для розуміння твору має наступна алюзія: „*Марко вже встиг купити в пенсіонера біля вокзалу томик Теккерей у доброму стані...*“ (Ірванець 2010: б), оскільки В.Теккерей – письменник-реаліст, що протиставляв правду життя умовній ідеалізації попередньої літератури, автор *Ярмарку марнославства*, за його означенням, „роману без героя“. Саме ці принципи використовує і О. Ірванець у постмодерному контексті, але не лише протиставляє дійсність ідеалізації, а іронічно знецінює історію у світі, в якому справжніх дійових осіб не лишилося, бо подія як така теж позбавлена сенсу. (Погорєлова 2012: 166)

6. Проблеми перекладу

Переклад діалекту, сленгу, жаргону і суржику є одним із найбільших викликів з якими стикаються перекладачі літературних творів, враховуючи різні соціологічні, політичні та ідеологічні підтексти, які пов'язані з цими мовними явищами. Це тема, до якої перекладачі та теоретики перекладів рідко звертались у своїх дискусіях, але тим не менше пропонували різні способи та рішення перекладу. У зв'язку з специфікою кожної мови та засобів, у яких проявляються різноманітні мовні варіанти, не існує єдиного рішення, яке було б застосовним у всіх ситуаціях, а тим більше такого, яке було б загально визнаним. (Rastija 2016: 3)

Відсутність загальної методології перекладу перелічених вище мовних явищ, а також специфічності мовних поєднань оригіналу та перекладів приводять нас до висновку, що найкраще говорити про перекладацькі процедури і варіанти перекладу діалекту та інших мовних явищ аналізом існуючих перекладів. (Rastija 2016: 4)

Натомість нестандартні варіанти мови визначити не так просто, враховуючи різні методології їх класифікації, а також їх кількість. Теоретики перекладів Хатім і Мейсон (за Грегорі та Керролл 1978) поділяють мовні варіанти на варіанти, що стосуються мовця певної мови, та варіанти щодо способу користування певною мовою. „Перший тип відноситься до мовних варіантів, таких як діалекти (просторові чи часові варіанти), соціолекти (варіанти, пов'язані із соціальною стратифікацією), ідіолекти (ідіосинкразії у мовному вживанні) або стандартні або нестандартні варіанти“. (Rastija 2016: 6)

6.1. Переклад й перекладознавство

Переклад – це розумова діяльність, процес передачі змісту, висловленого на одній мові, засобами іншої мови та результат цього процесу. (Мамрак 2009: 16)

Переклад – це дуже давній вид людської діяльності. (Лапочка 2010: 3)

Переклад – „викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті на одній мові, за допомогою еквівалентного тексту на іншій мові“. (Мамрак 2009: 16)

Переклад можна реалізувати кількома способами, за допомогою різних прийомів і методологій, але всі вони зводяться до одного результату. Не однаково, чи це переклад газетної статті, чи літературний твір, оскільки літературні твори мають більшу символічну силу мистецького повідомлення, порівняно з перекладом інших типів тексту.

Перекладознавство тут відіграє велику роль, оскільки є однією з базових дисциплін напряму підготовки Філологія (Переклад), мета якої – формування у студентів компетенції перекладацької діяльності. (Литвин 2014: 5) Перекладознавство, або теорія перекладу, – наукова дисципліна, яка вивчає процес перекладу та результат перекладацької діяльності. (Литвин 2014: 8)

Важливо також наголосити, що з перекладознавством тісно пов'язана методика викладання перекладу, яка розробляє найоптимальніші методи навчання різним видам перекладу з однієї мови на іншу. (Литвин 2014: 8) До того ж важлива й мета перекладу – збереження смислової, функціональної інформації, стилістичних, комунікативних та інших характеристик оригіналу. (Мамрак 2009: 25)

6.2. Еквівалентність

У цьому розділі дипломної роботи будуть розглядатися проблеми перекладу літературних текстів, в першу чергу такі, як еквівалентність.

Отже еквівалентність – це відносна рівність змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціональної-комунікативної інформації, яка міститься в оригіналі, та перекладі. (Мамрак 2009: 24) Що означає, що для кожного слова, не залежно чи це сленг, діалектизм, чи зразок літературної мови, необхідно знайти відповідний еквівалент, щоб те, що автор хотів висловити, якомога менше втрачало значення та символіку під час перекладу на іншу мову.

6.3. Сленг і жаргонізми

Сленг [slæŋ] (англ. сленг), міжнародна лінгвістична назва слів та виразів, що використовуються в неформальному розмовному стилі. Це можуть бути слова зі стандартної мови, які набувають нового значення, або утворюються шляхом зміщення складів, скорочення, суфіксації, це можуть бути діалектизми, позикові слова з різних мов та нові слова. Деякі з цих слів використовуються лише короткий час, тому вони асоціюються з певними поколіннями, тоді як інші залишаються постійно вживаними. Слова, спочатку похідні від сленгу, іноді переходять у більш офіційний письмовий стиль. Вони сприяють збагаченню та зміні мови, хоча їх зазвичай не приймають пуристи. (Сленг 2021)

Поштовхом до розвитку сленгу є зусилля певних соціальних груп підтвердити свою особистість мовними засобами та відокремитись від інших груп та загальної соціальної спільноти, тому цей різновид розвивається в субкультурах, особливо серед молоді. Крім назви сленг використовується назва жаргон, їх визначення у стандартних словниках частково накладаються. Назва жаргон також може стосуватися словникового запасу різних професій, який пересічному мовцеві важче зрозуміти. (Сленг 2021)

Жаргонізми – це лексеми, що використовуються представниками певних закритих чи відкритих соціальних груп з метою самоідентифікації її суб'єктів, наголошення на їх інакшості, а інколи заради зашифрованості інформації. (Горбач 2019)

Приклади сленгу в українській мові:

Літературна мова	Сленг
Мобільний телефон	Мобілка
Хлопець	Чувак
Цілуватися	Лизатися
Все одно	Пофіг
Фотоапарат	Фотик

Ретельно вчитися, завчаючи на пам'ять	Зубрити
Зустріч, вечірка	Тусівка, тусня

Таблиця 1.

Сленг, молодіжний жаргон – настільки поширене явище, що словосполучення „сучасний жаргон“ асоціюється у мовців саме з ним. (Тютюнник 2015)

Класифікувати сленг можна за різними ознаками. Наприклад, за стилістичними ознаками слова сленгу можна поділити на звичайні, тобто нейтральні, та згрубілі (нецензурна лексика). Власний сленг мають книголюби, газетярі, спортсмени, автомобілісти (бублик, баранка, резина, скати), музиканти (вертушка, савндтрек, сингл, солянка), школярі (шпора, хвіст, плавати, врубатись, засипатись) та ін. (Пугайчук 2018)

Сленг – одна з форм влиття в колектив і засіб бути адекватно сприйнятим у тій групі людей, з якою ведеться спілкування. Адже студенти не вживають сленг постійно, вони послуговуються ним переважно в тих ситуаціях, коли сподіваються на розуміння. (Тютюнник 2015)

При перекладі українських жаргонізмів на інші мови виникає питання, чи існує еквівалентний жаргон для тієї ж ситуації в мові, на яку він перекладається. Якщо існує, то проблему вирішено, а якщо його немає, виникає проблема пошуку правильного еквівалента. Приклад, з яким я зіткнувся при перекладі оповідання *День Перемоги* – це „полірнути“, що означає пити міцніший алкогольний напій порівняно з напоєм, який зараз п’ється. Я не зміг знайти відповідний еквівалент у хорватському жаргоні, тому він був перекладений буквально (чи будемо пити щось міцніше?). Така форма перекладу може бути не найбільш адекватною для літературних творів, але якщо для певного жаргонізму немає еквівалента, то найбільш правильним і вдалим рішенням вважаємо переклад відповідно до значення цього жаргонізму.

6.4. Суржик

Суржик – „гібридне українсько-російське мовлення”, або „мішана субмова”, яка поступово стала засобом щоденного побутового спілкування багатьох українців. У мовознавчій літературі суржик кваліфікують по-різному. У більшості досліджень

спостерігається тенденція розглядати це мовне явище як одну з форм українського просторіччя. В. Труб визначає суржик як „третю” мову, яка функціонально співвідноситься з українським просторіччям. У розумінні Л. Масенко суржик постає як специфічна форма побутування мови в Україні, поява якої спричинена прагненням носіїв української сільської говірки, або й літературного стандарту, пристосуватися до російськомовного міського середовища. (Бузько 2011: 283)

Суржик – елементи двох або кількох мов, об’єднані штучно, без додержання норм літературної мови. (Суржик 2012)

Поняття „суржик“ в українській соціолінгвістиці: Л. Масенко зазначає, що назву „суржик“ використовують, як правило, для позначення українсько-російського змішаного мовлення, хоч деякі вчені переносять цей термін і на інші види мовних гібридів. Так, зокрема, О. Тараненко зауважує, що під „суржиком” в Україні розуміють субстандартні мовні утворення на основі змішування, істотної інтерференції елементів двох (рідко більше) мов: кажуть, наприклад, про українсько-польський, українсько-словацький суржик (у регіонах тісних мовних контактів цих народів), про українсько-англійський суржик (у США, Канаді); з протилежною точкою відліку про російсько-український суржик. Проте найчастіше, за спостереженнями вченого, цю назву все-таки застосовують щодо гібридного мовного утворення з українською основою й помітною домішкою елементів російської мови. О. Селіванова під суржиком також розуміє українсько-російський мовний гібрид, що є наслідком штучного поєднання елементів російської й української мов та порушує норми української літературної мови; трясанка є таким самим явищем у білоруській мові. (Томіленко 2014: 70)

Попри солідну наукову базу досліджень мовного явища, за яким закріпився термін суржик, лінгвальна сутність його, за спостереженнями Л. Ставицької залишається доволі аморфною та розмитою. В україністиці напрацьовано розгалужений термінологічний ряд, кожна лексема якого вільно вживається на позначення суржику як мовного явища, порівняно: суржик (мовний гібрид, мішанець), язичіс, малоросійський жаргон, форма просторіччя, макаронізм тощо. Зрозуміло, що кожне зі слів наведене в переліку, має свою термінологічну мотивацію: чи то часову чи то онтологічну. (Фудерер 2009: 17)

Відхилення від мовних норм у літературно-мистецькому дискурсі є результатом використання нестандартних мовних варіантів. Ці варіанти в літературних творах можуть бути представлені меншою мірою (або, звичайно, відсутні взагалі), або становити серцевину його літературно-художнього дискурсу. У випадках присутності, такий мовний варіант також називається *літературним діалектом* у професійній літературі і означає стилістичні конструкції, що використовуються авторами для опосередкованого розміщення персонажів та оповідачів у їх соціальному та культурному середовищі. Окрім цієї основної функції, літературний діалект може виконувати багато інших функцій у літературному творі, тісно пов'язаних із основною функцією. Такі функції, як комічний ефект, наближення певних персонажів та оповідачів до читацької аудиторії чи їх дистанціювання та неминуче збагачення мови літературного твору, роблячи його більш реалістичним та яскравим – це лише деякі з найважливіших функцій даного явища. (Rastija 2016: 6)

Перекладаючи суржик, існує проблема пошуку адекватного способу перекладу того, що в Україні визначено як міжмова. Проблема полягає у виборі методу перекладу, чи буде він перекладений лише на стандартну мову та виділений у лапках або курсивом, чи буде еквівалент шукатись у формі одного з діалектів хорватської мови. Якщо оберемо діалект як еквівалент перекладу суржику, виникає нова проблема, і це ступінь розуміння читачем діалекту, на який перекладається текст. Хорватська мова поділяється на три основні діалекти: штокавський, кайкавський та чакавський, і як доказ різноманітності діалектів наведемо кілька прикладів. Слід звернути увагу, що в рамках кожного хорватського діалекту існує велика кількість говірок, у яких назви на позначення того ж явища чи предмета суттєво відрізнятимуться, навіть у рамках одного діалекту. У Таблиці 2 подаються тільки поодинокі приклади для унаочнення таких відмінностей.

Українська мова	Хорв. штокавський діалект	Хорв. кайкавський діалект	Хорв. чакавський діалект
Цибуля	Luk	Ljuk	Kapula
Вікно	Prozor	Oblok	Barkun

Хлопець	Dječak	Dičker	Fantina
Де	Gdje	De	Kadi
Спина	Leđa	Hrbat	Škina
Мабуть	Možda	Morti	Morda
Подушка	Jastuk	Vanjkuš	Kušin
Повернутися	Vratiti se	Vrnuti se	Vrnjevat se

Таблиця 2.

(Kajkavski rječnik 2013) (Čakavski rječnik 2009)

Сенс цих прикладів полягає у тому, щоб наочно показати проблему розуміння хорватських діалектів. У деяких ситуаціях слова одного діалекту незрозумілі для носіїв іншого діалекту, тому виникає проблема вибору правильного діалекту, щоб твір був зрозумілим якомога більшій кількості людей.

6.5. Макаронізми

Макаронізм (італ.: *latinomaccheronico*: спотворена, зіпсована „кухонна“ латина), слово чи вираз з іншої мови, внесене в мову в незмінному вигляді або спотворене щодо звукової форми та вжите в неприродному контексті, що надає йому гротескного характеру. Термін макаронної мови або мовлення походить від гуманістів, які глузували над бідною мовою, яка нагадувала їм латинську мову, якою розмовляли кухарі в монастирях. Під такою мовою або мовленням мається на увазі також лінгвістична суміш, мовна мішанина, що складається з елементів латинської та елементів будь-якої іншої мови. Цей тип мови почав застосовуватися у другій половині XV століття в жартівливих композиціях падуанських студентів. Макаронною мовою також вважають будь-яку суміш латинської та італійської мов, а також латинської з будь-якою іншою „варварською“ мовою. У більш широкому розумінні макаронічна мова (або стиль) означає будь-яку мову (або стиль), змішану з елементами

(просодичними, морфологічними чи синтаксичними), запозиченими з іноземних мов.

Також відома концепція макаронічної поезії. (Makaronizam 2021)

Суржик	Українська мова	Хорватська мова	Макаронізми на основі кайкавського і штокавського діалектів
Падполковнік Панкратов на торжественное построение прібил первым!	Підполковник Панкратовна урочисте шикування прибув першим!	Potpukovnik Pankratov na svečano postrojenje stigao prvi!	Potpukovnik Pankratov na svečano postrojenje stigo prvi!
Тут наших нікого не віделі?	Ви не бачили тут жодного нашого?	Niste vidjeli nikog od naših ovdje?	Niste vidli nikog od naših tu?
Та ви шо? От негодяй!	Що? От негідник!	Ma što? Nitkov!	Ma kaj? Hulja!
Ілі я віноват, шо од вас молодший?	Чи я винен у тому, шо я молодший за вас?	Ili sam ja kriv što sam od vas mlađi?	Il sam ja kriv kaj sam mlađi od vas?
Сотрі-сотрі, Мантюк показався!	Дивись, дивись, з'явився Мантюк!	Vidi, vidi, pojavio se Mantjuk!	Gle, gle, pojavil se Mantjuk!
Ти шо ж, за всю жизнь так вище майора й не дослужився?	Чомуви за все життя не дослужилися до звання, вищого від старшого майора?	Zašto za života niste dobili zvanje više od majora?	Zakaj za života nisi dobil više zvanje od majora?
Какая ще помощь?	Яка допомога?	Kakva pomoć?	Kakva pomoć?

Таблиця 3.

Хоча відмінності між стандартною хорватською мовою та макаронізмами не відрізняються одне від одного тією ж мірою, як суржик відрізняється від стандартної української мови, вважаємо макаронізми найбільш відповідним еквівалентом до суржику.

Макаронічна поезія, або макаронічні вірші (італ. *poesia maccheronica* від *maccheroni* – макарона) – літературний текст, переважно гумористичний, жартівливий або сатиричний, у якому поєднується лексичні первні двох (зрідка – кількох) мов у більш-менш однаковому співвідношенні (на відміну від варваризмів – включення окремих чужомовних слів чи виразів). Комізм макаронічної поезії ґрунтується на навмисному поєднанні непоєднаних лексичних первнів – різномовних слів і фраз у цілісному тексті. Макаронічна поезія виступає в двох різновидах: 1) змішування різномовних фрагментів (у письмовому тексті – автентичною графікою); 2) граматичне оформлення даного тексту на взір іншої мови. (Макаронічна поезія 2021)

У хорватській мові, як уже зазначалося, ми розрізняємо три діалекти – штокавський, кайкавський та чакавський. Ці діалекти при використанні на одній території починають змішуватися та впливати один на одного, що призводить до формування різноманітних явищ міждіалектного макаронізму.

Щуканець вказує на той факт, що мови, діалекти, регіолекти та різні мовні різновиди постійно контактують, і безперечно, що вони впливають один на одного на всіх мовних рівнях. Оскільки в реальному житті, набуваючи різних обставин та факторів, є мовці, які використовують слова *kaj* та *lipo* у повсякденній мові поколіннями, навіть у одному і тому ж реченні, така мова не була б неправдивою навіть у анімаційних фільмах. (Šćukanec 2011: 110)

Оскільки діалекти на такий спосіб іноді змішуються між собою у хорватській мові і, таким чином, створюють так звану макаронщину в рамках хорватської мови. Ми змішуючи штокавський та кайкавський діалекти, використали цю форму своєрідної макаронщини як еквівалент для передачі суржику під час перекладу оповідання *День Перемоги* Олександра Ірванця на хорватську мову. Чому ми обрали макаронізми? В українській мові суржик визначається як міжмова, суміш російської та української мови, яку розуміють дев'яносто відсотків українського населення. У хорватській мові

така форма мови, таке мовне відхилення від норми не існує, і якби використовувався чистий діалект, який би служив як еквівалент до суржика, через суттєву різницю між діалектами велика кількість читачів не зрозуміла б вислови, що використовуються у перекладі. Саме з цієї причини, як еквівалент, пропонуємо макаронізми, створені спеціально для потреб даного перекладу, які є сумішшю хорватської штокавиці та кайкавиці. Такі макаронізми не є частиною стандартної мови, але одночасно вирази, що використовуються в перекладі, є більш зрозумілими ніж ті, які б використовувались на чистому діалекті.

7. Висновки

Темою дипломної роботи є вирішення проблем перекладу літературних творів з української мови на хорватську мову, на прикладі оповідання *День Перемоги* Олександра Ірванця. У цій дипломній роботі було проблематизовано переклад суржика та жаргону. Дипломна робота складається з вступу, першого розділу у якому подано коротку біографію письменника, його діяльність у поетичній групі *Бу-Ба-Бу*, розділу у якому здійснено огляд письменницької та перекладацької діяльності Олександра Ірванця, розділів у яких подається оповідання *День Перемоги* українською мовою та розділів з перекладом твору на хорватську мову і аналізом самого твору та його перекладу. У останньому розділі увагу присвячено пошукам еквівалентів до українського суржика у хорватській мові та запропоновано вирішення труднощів перекладу цього явища за допомогою макаронізмів.

Для аналізу проблем перекладу необхідно було визначити терміни, які з'являються під час дослідження, такі як: еквівалент, переклад, суржик, жаргон, макаронізми тощо. Після визначення понять, необхідних для аналізу перекладу, виділяються труднощі, які виникли під час перекладу. Виникають запитання: Як перекласти суржик? Як перекласти жаргон? Чи є для них адекватні еквіваленти? Проблема перекладу суржика полягає в тому, що він не є літературною формою мови, тому його можна перекласти у формі, яка теж не є літературною у мові на яку виконується переклад і саме тому звертаємось до діалекту та макаронізмів. Виникає питання, який діалект міг би служити адекватним еквівалентом і вдалим рішенням цієї проблеми? У даному випадку вдалим рішенням вважаємо вживання макаронізмів на основі кайкавського та штокавського діалектів.

Жаргон – ще один виклик для перекладача під час перекладу літературних творів. По-перше, як і у випадку з суржигом, потрібно визначити жаргон, а потім визначити та знайти еквівалент у мові, на яку він перекладатиметься. Але проблема виникає, якщо в мові, на яку він перекладатиметься, немає еквівалента для певного жаргону, і знову задається питання, як перекласти цей конкретний жаргон? Найбільш логічним рішенням проблеми було б перекласти поняття так, як воно зазначено у творі

з намаганням знайти найближчий можливий відповідник, та, якщо існує такий близький відповідник, застосовувати найбільш споріднені за значенням жаргонізми у хорватській мові. Звичайно, жаргонізми втратять свою первинну роль у перекладі, але, можливо, у такій ситуації це найбільш адекватне рішення.

Вирішення проблеми перекладу літературних творів служить насамперед щоб якомога менше втрачено, щоб не загубилося значення певного поняття, а тим самим і усього художнього твору під час перекладу. Ми завжди повертаємося до вислову „загублене чи втрачене під час перекладу“, який вказує на втрату сенсу, і дана дипломна робота є спробою применшити цю втрату.

8. Джерела:

1. Бондарева, Кузьменко, 2017, *Історія української літератури: Олександр Ірванець*, Київ: Видавничий центр "Академія".
2. Бузько, 2011, *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: Українсько-російський мовний суржик у текстах сучасної української прози (функціонально-стилістичний аспект)*, Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
3. Ірванець, 2010, *Загальний аналіз: День перемоги*, Харків, Фоліо.
4. Кузьменко, Романенко, 2017, *Історія української літератури: Під знаком постмодернізму*, Київ: Видавничий центр „Академія“.
5. Лапочка, 2010, *Курс теорії і практики перекладу*, Полтава: Міністерство освіти і науки України.
6. Литвин, 2014, *Перекладознавство*, Черкаси, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.
7. Мамрак, 2009, *Вступ до теорії перекладу*, Київ: Центр учбової літератури.
8. Томіленко, 2014, *Мовознавство : Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій*, Київ: Видавничий дім "Академперіодика" НАН України.
9. Fuderer, 2009, *Sociolingvistički fenomen suržyka*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
10. Irvanec, 2015, u *Tri autora*, Zagreb: Društvo za ukrajinsku kulturu.
11. Irvanec, 2015, *Liebkraftova bolest*, Zagreb: Edicije Božičević.
12. Irvanec, 2002, *Pet kazališnih komada*, Zagreb: Društvo za ukrajinsku kulturu.
13. Rastija, 2016, *Prijevod dijalekta sa (škotskog) engleskog na hrvatski i mađarski: usporedno istraživanje dvaju prijevoda romana „Porno“ Irvina Welsha*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
14. Shkandrij, 2010, *The Shifting Object of Desire: The Poetry of Oleksandr Irvanets*, University of Manitoba, Winnipeg, MB, Canada, Canadian–American Slavic Studies.
15. Ščukanec, 2009, *Ivo Žanić. 2009. Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvističkim animiranim filmovima*. Zagreb: Algoritam. 199 stranica. Zagreb: Sveučilište u zagrebu.

Інтернет-джерела:

1. 2021, Лексикон загального та порівняльного літературознавства, *Макаронічна поезія*, доступне на: <http://litmisto.org.ua/?p=17056>
2. 2012, Українська мова та література. *Суржик у сучасній українській мові*. Доступне на: <https://zno.if.ua/?p=3456>.
3. Горбач, 2019, Львівський національний університет імені Івана Франка, *Жаргон як соціолінгвістична характеристика мовленнєвої поведінки курсантів видомих закладів вищої освіти ДСНС України*, доступне на: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/Kursants-kyu-zharhon.pdf>.
4. Пугайчук, 2018, Всеосвіта, *Молодіжний сленг як нова субкультура*, доступне на: <https://vseosvita.ua/library/naukovo-doslidnicka-robot-na-temu-molodiznij-sleng-ak-nova-subkultura-72187.html>.
5. Тютюнник, 2015, Полтавський державний аграрний університет, *Молодіжний сленг*, доступне на: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/academicdepartment/kafedra-inozemnyh-mov-ta-ukrayinoznavstva/tyutyunnyk.pdf>.
6. 2021, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, доступне на: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56564>.
7. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Makaronizam*, доступне на: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38237>

Словники:

1. 2021, *Сленг як явище молодіжної субкультури*, доступне на: <https://sites.google.com/site/leksikologiafrazeologia/korotkij-slovník-molodiznih-slengizmiv-1>
2. Гороть, Белова, Малімон, 2009, *Українсько-англійський словник*, Винниця, Нова книга
3. Мюллер, Зубков, Федієнко, 2015, *Сучасний словник англо-український, українсько-англійський*, Харків, Міністерство освіти і науки України

4. 2009, *Čakavski rječnik*, dostupne na: <http://www.lokalpatriotirijeka.com/forum/cakavski-rjecnik.php>
5. 2013, *Kajkavski rječnik*, dostupne na: <http://crnamatizemla.com/crna-mati-zemla-2/kajkavski-rjecnik/>